IMPR

International Middle East Peace Research Center
Uluslararası Orta Doğu Barış Araştırmaları Merkezi

RAPOR

İRAN KÜRTLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ KÜRT SORUNU VE ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK ALGISI:

İRAN KÜRTLERİ SAHA ARAŞTIRMASI RAPORU

PERCEPTION OF IRANIAN KURDS TOWARDS TURKEY'S KURDISH QUESTION AND SOLUTION PROCESS: KURDS OF IRAN FIELD RESEARCH REPORT

AÇIK TOPLUM VAKFI

CHREST VAKFI

İRAN KÜRTLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ KÜRT SORUNU VE ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK ALGISI:

İRAN KÜRTLERİ SAHA ARAŞTIRMASI RAPORU

22 Ocak 2014

IMPR | Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi
Mustafa Kemal Mah. Barış Sitesi 2093 (74) Sok. No: 46 Çankaya-Ankara (Eskişehir Yolu AB Bakanlığı Arkası)
Telefon: +90 312 287 70 16 |**Faks:** +90 312 287 70 10
www.impr.org.tr | @imprcenter | imprcenter@gmail.com

Copyright © Ocak 2014 | IMPR

Yayınların telif hakları IMPR'a ait olup, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayınlanamaz.

Bu yayında belirtilen görüşlerin tümü mülakat yapılan şahsiyetlere aittir ve IMPR kurumsal görüşleri ile kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

IMPR bu raporun hazırlanması ve yayınlanmasındaki katkılarından ötürü Açık Toplum Vakfı'na ve Chrest Foundation'a teşekkür eder.

RAPOR

OCAK 2014 SAYI 21

İRAN KÜRTLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ KÜRT SORUNU VE ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK ALGISI:

İRAN KÜRTLERİ SAHA ARAŞTIRMASI RAPORU

PERCEPTION OF IRANIAN KURDS TOWARDS TURKEY'SKURDISH QESTION AND SOLUTION PROCESS: KURDS OF IRAN FIELD RESEARCH REPORT

INTERNATIONAL MIDDLE EAST PEACE RESEARCH CENTER
IMPR
مركز الشرق الأوسط الدولي للبحوث السلام
ULUSLARARASI ORTADOĞU BARIŞ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

© 2014 IMPR
Yayınların telif hakları IMPR'a ait olup, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayınlanamaz.

IMPR | Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi
Mustafa Kemal Mah. Barış Sitesi 2093 (74) Sok. No: 46
Çankaya-Ankara (Eskişehir Yolu AB Bakanlığı Arkası)
Telefon: +90 312 287 70 16 |**Faks:** +90 312 287 70 10
www.impr.org.tr | @imprcenter | imprcenter@gmail.com

İÇİNDEKİLER

İRAN KÜRTLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ KÜRT SORUNU VE ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK ALGISI: 3

İRAN KÜRTLERİ SAHA ARAŞTIRMASI RAPORU 3

YÖNETİCİ ÖZETİ 6

ARAŞTIRMAYA DAİR 10

METODOLOJİ 14

- **Araştırmada İzlenen Yöntem 14**
- **Araştırmanın Modeli 15**
- **Veri Toplama Araçları 16**
  - **Nicel Araştırma Veri Toplama Araçları 16**
  - **Araştırmanın Etik Boyutu 16**
  - **Araştırmanın Yapıldığı Tarih 16**

İRAN, IRAK, SURİYE VE TÜRKİYE KÜRTLERİ: KÜRTLER BİRBİRİNİ NE KADAR TANIYOR 17

- **İran Kürtlerinin Türkiye Kürtlerine Yönelik Bakışı ve Bilgi Süreci 18**
- **İran Kürtlerinin Suriye Kürtlerine Yönelik Algısı ve Tanımlaması 22**
- **Kürtler Arası İlişkilerin İran Kürtlerindeki Karşılığı 24**

İRAN KÜRTLERİNİN TÜRKİYE VE İRAN'DAKİ KÜRT SORUNU ALGISI 26

- **İran'da Kürtlere Yönelik Mezhepçi Ayrımcılık Eleştirisi 30**
- **İran Kürtlerinin Parti ve Silahlı Mücadeleye Bakışları 31**
- **İran Kürtlerinin "Büyük Kürdistan" Algısı 34**

İRAN KÜRTLERİNDE TÜRKİYE'DEKİ BARIŞ SÜRECİNE BAKIŞ 26

BARIŞ SÜRECİNİN İRAN KÜRTLERİNE ETKİSİ ALGISI 43

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 48

YÖNETİCİ ÖZETİ

Kürt sorunu Orta Doğu'da dört ülkeyi doğrudan ilgilendiren bölgenin en önemli krizlerinin başında gelmektedir. Kürt sorunu, Kürtler tarafından meşru, insani, hukuki ve medeni hakların Kürtlere tanınması olarak ifade edilmesine karşın, çoğu zaman illegal, dış mihrakların oyunu, bölücülük, milliyetçilik benzeri tanımlarla ortaya konulmuştur. Bu haklara ulaşabilmek için bazen isyan, kimi zaman başkaldırı ve kalkışma, kimi zaman da barışçıl yöntemleri seçen Kürtler temelde kendilerine yapılan haksızlıkları ve hukuksuzluğa karşı çıkmışlardır. Temel insan hakları, ortak yaşam tecrübesi ve tarihsel idari, siyasi, askeri ve ekonomik uygulamalar bağlamında çözülmesi mümkün olan bir sorun, zamanla siyasi, ekonomik ve güvenlik sorununa dönüştürülmüş ve sonuç toplumsal bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Esasında çözümlerde günümüz evrensel değerleri ile tarihsel uygulamalar referans alınarak gerçekleştirilebilecekken bunun sürekle ertelenmesi, krizin daha da derinleşmesine ve çözümden uzaklaşılmasına yol açmıştır. Nitekim özellikle de Türkiye'de Kürt sorununun bir realite olarak kabul edilmesinin ve çözümü için adım atılmasının, Kürt kamuoyunda heyecanla karşılanması da Kürtlerin barışçıl ve insani çözümlere olan desteğini göstermektedir.

Temel insan hakları, ortak yaşam tecrübesi ve tarihsel idari, siyasi, askeri ve ekonomik uygulamalar bağlamında çözülmesi mümkün olan bir sorun, zamanla siyasi, ekonomik ve güvenlik sorununa dönüştürülmüş ve sonuç toplumsal bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Nitekim, Kürt sorununun insani boyutu, tarihsel olarak şiddet sorununun gölgesinde kalmıştır. Ancak gerçekte Kürt sorununda çözümsüzlük doğrudan şiddet olgusunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak tanımlamaya bakılınca Kürt sorununun sadece şiddet sorunu olmadığı ve çözülmemesinden kaynaklı birçok soruna dönüştüğü görülmektedir. Bir başka ifadeyle günümüzde Güneydoğu sorunu, göç sorunu, işsizlik sorunu, taş atan çocuklar sorunu, kadın sorunu, ana dilde eğitim sorunu, kendi kendini yönetme sorunu, kimlik sorunu, temel insan hakları sorunu, kavramsal düzeyde bir Kürdistan sorunu, sınırlar sorunu, kaçakçılık sorunu ve benzeri birçok sorun doğrudan Kürt so-

IMPR tarafından hazırlanan bu raporda Türkiye'de yaşanan Kürt sorununun bölgede İran Kürtleri tarafından nasıl algılandığı üzerine odaklanmak ve bu alanda algı, beklenti, düşünce ve duyguların nasıl şekillendiğinin anlaşılmasına katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

rununun çözülmemesinden kaynaklı bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Dolayısıyla Kürt sorunu o kadar kompleks ve girift bir hal almıştır ki, bu sorunların hangisi diğerinin sebebidir ya da hangisi sonuçtur artık ayırt edebilmek bile mümkün değildir.

Türkiye'de 1920'lerden itibaren farklı şekillerde varlığını sürdüren Kürt sorununun demokratik yöntemlerle çözümüne yönelik girişimlerin başlaması, yalnızca Türkiye'de değil Kürtlerin yaşadığı tüm ülkelerde ve bölgelerde yeni bir sürecin ve beklentinin yaşanmasına yol açmıştır. Türkiye'deki Kürt sorununun demokratik ve anayasal düzeyde çözümü yönünde atılmış ve atılacak her türlü adımın Türkiye'nin demokratikleşmesi, birlikte yaşam kültürünün gelişmesi ve barışın tesisini ilgilendiren bir konu olmanın ötesine geçtiği ve doğrudan İran, Irak ve Suriye'yi de içine alan birlikte barış içinde yaşama amacı ve hedefini ilgilendirdiği bilinmektedir.

IMPR tarafından hazırlanan bu raporda Türkiye'de yaşanan Kürt sorununun bölgede İran Kürtleri tarafından nasıl algılandığı üzerine odaklanmak ve bu alanda algı, beklenti, düşünce ve duyguların nasıl şekillendiğinin anlaşılmasına katkıda bulunmak hedeflenmektedir. "İran'daki Kürt Grupların Kürt Sorunu Algısı ve Çözüm Önerileri Raporu" bir yandan Kürt sorununun çözümüyle ilgili farklı yaklaşımların ortaya konmasına yol açacak, diğer yandan da Kürt sorununa yönelik çözüm önerilerinin tüm Orta Doğu'nun demokratikleşmesine ve birlikte yaşam kültürüne katkı sağlayabilecektir.

Raporun hazırlanması için İran'da Kürdistan eyaleti başta olmak üzere Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Batı Azerbaycan ve Kirmanşah eyaletlerinde saha araştırması yapılmıştır. Saha araştırması kapsamında bölgedeki kanaat önderleri, STK temsilcileri, akademisyen ve araştırmacıların yanı sıra rejim yanlısı ve muhalif Kürt gruplarla mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Raporun hazırlanmasında öncelikle olarak saha verileri objektif olarak değerlendirilmeye çalışılmış ve her türlü görüş, bakış açısı ve algı tarafsız bir şekilde raporda yansıtılmaya çalışılmıştır.

İranlı Kürt grupları kapsayan saha araştırması, gözlem ve mülakatlardan elde edilen sonuçlar özetle şöyle sıralanabilir:

1. Türkiye'de yaşanan Kürt sorununda açılım ve demokratikleşme adımları ardından Barış Süreci olarak adlandırılan politikalar, Kürt sorununun bölgeselliğinin altını çizmiş ve İran Kürt gruplarında da bir beklentinin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Kürt sorunu ve çözümü yönünde atılan tüm adımların salt Türkiye'nin demokratikleşmesiyle ilişkili olmadığı ve doğrudan

bölgeye etki edeceği görülmektedir.

2. İranlı Kürt grupların siyasi hareketliliği bölgedeki en köklü ve tarihsel dinamiklere sahip Kürt hareketi olduğu ve uzunca bir dönemdir bu grupların Kürtlerin hakları konusunda salt siyasi bir mücadele yürüttükleri anlaşılmaktadır.
3. İran'da Batı Azerbaycan Eyaletinde yaşayan Kürt toplumunun Türkiye'deki Kürt hareketleri ve eylemleriyle doğrudan bir ilişki içinde olması, İran'da barış süreci ve etkileri konusunda daha büyük bir ilginin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.
4. Türkiye ile aynı sınırları paylaşmayan ve sınırlardan uzaklaşan coğrafyalardaki Kürtlerin Türkiye'deki gelişmelere ve Kürt siyasi hareketine yönelik bilgi ve tanımanın daha sınırlı olduğu ve özellikle de Kirmanşah bölgesinde ise süreç konusunda yetersiz bir bilginin ve beklentinin olduğu dikkat çekmektedir.
5. İran'da Maku kentinden başlayarak Hoy, Salmaz ve Urmiye'ye kadar uzanan Türkiye ile sınır bölgelerinde yaşayan İranlı Kürtlerin gerek Türkiye'deki Kürt siyasi hareketiyle ilişkileri gerekse de iki Kürt toplumun kültürel, sosyal, ekonomik ve ticari ilişkilerinin iç içe geçtiği gözlemlenmiştir. Aynı lehçede (Kurmanci) konuşan ve birçoğunun aynı aşiret ve ailelerin devamı olan İran-Türkiye sınır bölgelerinde yaşayan Kürtler, İran'da yaşadıkları bölgelerin güneyinde yer alan Kürdistan eyaletinin bir parçası olarak algılanmamaktadır.
6. Türkiye'de başlayan görüşmeler ve müzakere sürecinin İran'a etkisinin olacağını ifade eden Kürtlerin önemli bir kısmı İran rejiminin demokratik hakların verilmesine karşı çıkması durumunda Kürtlerin askeri yöntemlere başvuracağını dile getirmesi dikkat çekicidir.
7. İranlı Kürt gruplarının mevcut gelişmeler karşısındaki sessizliğinin geçici olduğu ve İranlı Kürtlerin İran kökenli olan öncü bir parti beklentisi içinde olduğu düşünülmektedir.
8. İran Kürtlerinin barış süreci ve çözüm süreci konusunda dile getirdiği en önemli olgu bilgi eksikliği olmuştur. İranlı görüşmecilerin önemli bir kısmı süreç hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını dolayısıyla bu konuda daha şeffaf bir yöntemin benimsenmesi durumunda İran Kürtlerinin gelecekte rejimle yapacakları görüşmelerde bunlardan faydalanabileceklerini düşünmektedirler.
9. İran Kürtleri açısından Türkiye'de barış sürecinin iki taraflı yürütülmesi-

İran Kürtlerinin barış süreci ve çözüm süreci konusunda dile getirdiği en önemli olgu bilgi eksikliği olmuştur.

ne karşın, Türkiye'ye yönelik olumsuz bir algının olduğu gözlemlenmiştir. Tarihsel olarak Türkiye'nin Kürt sorununda İran rejimiyle işbirliği içinde olduğunu dile getiren görüşmeciler, buna rağmen Türkiye'deki demokratik ortamın İran ile karşılaştırılamayacak düzeyde gelişmiş olduğunu ifade etmektedirler.

10. İran rejiminin Kürt partileriyle ilişki kurmada daha başarılı olduğunu dile getiren bazı görüşmeciler Tahran'ın Ankara'dan farklı olarak Kürt partilerini yönlendirebileceğini düşünmektedirler.
11. İranlı Kürt aydınlar, Ankara'nın Kürt politikasının değişmesinde önemli bir etkenin Irak Kürdistanı yönetimi ile ilişkilerin geliştirilmesi olduğunu düşünmektedir.

Görüşmecilerin yaklaşık % 75'i Türkiye'deki Kürt sorununun çözümünün bölgedeki tüm Kürtleri yakından ilgilendirdiğine inanmaktadır.

12. İranlı Kürt grupların önemli bir kısmı barış sürecine destek verdiklerini dile getirmelerine karşın, kendisini Kürt milliyetçisi olarak gören bazı görüşmeciler görüşmelerin başlamasıyla PKK'nın bağımsızlık idealinden vazgeçtiğine dikkat çekmişler ve bu durumun zamanla İran'da yeni bir Kürt hareketinin ortaya çıkmasını gerekli hale getireceğine inanıldığını ifade etmişlerdir.
13. Türkiye'nin kendi Kürt sorununu barışçıl yöntemlerle çözmesi durumunda, İran, Irak ve Suriye Kürtleri üzerinde en önemli güç olacağını dile getirmeleri oldukça önemli bir tespittir.
14. Görüşmecilerin yaklaşık % 75'i Türkiye'deki Kürt sorununun çözümünün bölgedeki tüm Kürtleri yakından ilgilendirdiğine inanmaktadır.
15. Kendilerini İranlı Kürt milliyetçisi olarak tanımlayan görüşmecilerin önemli bir kısmı PKK'nın dört parçada bağımsızlık tezinden vazgeçtiğini, yerel özerkliği bile dile getirmekten kaçındığını bundan dolayı İran Kürtlerinin Türkiye'deki çözüm sürecinden doğrudan etkilenmeyeceğini ileri sürmektedirler.

ARAŞTIRMAYA DAİR

Temelde iki yöntem üzerine odaklanarak yürütülen projede ilk aşamada doğrudan literatür taraması, derlenmesi ve tasnifine odaklanılmıştır. Bu bağlamda araştırmaya, öncelikli olarak konu hakkındaki yerli ve yabancı literatürün taranması ile başlanmıştır.

Proje metninde vurgulanan saha araştırmasının gözlem, yüz yüze görüşmeler ve yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine mülakat uygulamaları literatür taraması ve bulguların değerlendirilmesi sonrası başlamıştır.
Saha araştırması esnasında gözlem, yüz yüze anket uygulamaları, röportaj ve yarı yapılandırılmış mülakatlar yöntemiyle algı çalışmasına yönelik birincil elden veriler derlenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda İran'da Kürtlerin yoğun yaşadığı Batı Azerbaycan, Kirmanşah ve Kürdistan Eyaletlerinde gözlem, röportaj ve saha araştırmaları gerçekleştirilmiştir. İran'da saha araştırmalarının zorluğuna rağmen bölgenin tüm siyasal yelpazesine ulaşılmış ve proje kapsamında yüz yüze görüşmelerde yarı yapılandırılmış sorularla mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Saha araştırması doğrudan Kürtlerin yaşadığı bölgelerde gerçekleştirilerek bu bölgelerde yaşayan tüm siyasal grupların görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Özellikle Urmiye bölgesinde yaşayan Kürtlerin en önemli siyasal ve sosyal yapılanmasını oluşturan Partiya Karkeren Kurdistan (PKK)/Partiya Jiyana Azadiya Kürdistan (PJAK) yapısı Kürtlerin yanı sıra bu bölgede faaliyet gösteren Batı Azerbaycan Türk Milliyetçi gruplarının bakış açısıyla da değerlendirilmeye çalışılmış; PKK ve Türkiye'de Kürt siyasi hareketi bu Türk milliyetçisi

gruplar açısından da ele alınmıştır. Batı Azerbaycan'ın merkezi olan Urmiye'de faaliyet gösteren Ahmed-i Hani Kültür Merkezi'nde faaliyetler yürüten Kürt gençliği, akademisyen, gazeteci ve kanaat önderleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Urmiye, Hoy, Salmaz ve Maku merkezli siyasal oluşumlar ve sosyal gruplar da incelenmiş ve burada çeşitli gözlem ve mülakatlar yapılmıştır.

Proje kapsamında İran'da saha araştırmasına konu olan bölgelerden İran'da Sünni Kürt grupların yoğun olarak yaşadığı bir bölge olarak Senendec, Türkiye'nin Kürt bölgelerine sınır olan İran'ın önemli bir eyalet merkezi olan Urmiye, İran'ın Şii Kürt grupların yaşadığı önemli bir merkezi Kirmanşah ve ilk Kürt Devletinin coğrafyası ve tüm Kürtler için bir ilham kaynağı olarak görülen Mahabad'da çalışmalar yürütülmüştür. Buradaki çalışmalarda Sünni Kürtlerin siyasal ve sosyal gruplarıyla temasa geçilmiştir. İran Kürdistan Demokrat Partisi, Kürdistan Diriliş Topluluğu/ KOMELE, Kürdistan Demokrat Partisi ve PKK gibi Kürt siyasal oluşumlarından muhalif şahsiyetlerin yanı sıra ılımlı muhalif olarak da tanımlanabilen Tahran yönetimiyle ilişkileri bulunan kişilerle de derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda saha çalışması esnasında Kürtlerin mezhepsel, dini ve siyasal farklılıklarını gözeten bir yöntemle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Hıristiyan, Yahudi, Yaresani/Ehli Hak, Şii, Sünni ve Ateist Kürtler gibi farklı yaşam tarzına, dini ve mezhebi kimliklere ulaşılarak tüm boyutlarıyla Türkiye'de yaşanan Kürt sorunu ve çözüm sürecine yönelik algılar, bölgesel düzeyde Kürtlerle ilgili konulara bakış gibi tartışmalar derinlemesine ele alınmıştır. Kürtler arasında Tahran rejimine muhalif olan grupların yanı sıra Tahran rejimi ile sorun yaşamayan ve kendisini İran

vatandaşı olarak gören Kürtlerle de görüşmeler yapılarak bölgede yaşanan gelişmeler ve algının ne olduğu tam olarak anlaşılmaya çalışılmıştır.

Proje kapsamında yer alan ve bizim de ayrıca üzerinde durduğumuz Türkiye ile sınır bölgesi olan İran'ın Batı Azerbaycan eyaletinde oldukça verimli görüşme ve gözlemler gerçekleştirilmiştir. Bölgede etkin Kürt siyasi yapılardan biri olan PKK/PJAK'ın yanı sıra bölgenin güneydeki İran Kürdistan eyaleti sınırlarına yakın kentlerde daha etkin olan KOMELE ve Demokrat Parti gruplarından kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Bölgedeki Kürt sorunu ve bölgesel yansımalarını derinlemesine anlamak için buradaki Türk milliyetçisi gruplarla da görüşmelerde bulunulmuştur. Tüm bu görüşme ve gözlemlerle İranlı Kürtlerin Türkiye'deki sürece bakışı, İran'da yaşanan Kürt sorunu, Kürt Siyasi Hareketleri, Kürt gruplarda liderlik, Kürt grupların birbirilerine yönelik bakışı gibi konularda fikir sahibi olunmaya çalışılmıştır.

İran Kürdistan eyaletinin merkezi kabul edilen Senendec'de etkin Kürt siyasi grupları ile buradaki yerel yönetimlerde yer alan Kürtlere odaklanılmıştır. PKK'nın etkisi ve faaliyetlerinin azaldığı ve İran Kürdistan Demokrat Partisi ile KOMELE'nin etkin olduğu bu Kürt bölgesinde çeşitli sosyal ve siyasal grupların algısı da tespit edilmeye çalışılmıştır.

Şii Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı ve Kürt nüfusun farklı etnik ve dini kimliklerinin de yer aldığı Kirmanşah eyaletindeki görüşmelerde de farklı sosyal ve siyasal gruplarla görüşülmüştür. Özellikle bu bölgede Yaresani ya da Ehli Hak olarak bilinen Kürt dini azınlıkla gerçekleştirilen görüşmelerde konunun çok farklı boyutları ortaya çıkarılmıştır. Şii Kürtlerin merkezi olarak bilinen Kirmanşah'taki Kürt kimliği ve siyasal konuların farklı algılanışı araştırmanın derinleşmesine ve araştırmayla ilgili çok farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına önemli katkı yapmıştır.

Saha araştırmasında genel olarak katılımcı profili şu şekilde belirlenmiştir:

- Akademisyen
- Yerel Medya
- Yerel Otorite
- STK
- Kanaat Önderleri
- Farklı siyasal grup ve örgütlerden temsilciler

Saha araştırmasında genel olarak katılımcılarla ele alınan konular şu başlıkları içermektedir:

- Türkiye'de yaşanan Kürt sorununa bakış ve bu sorunun nasıl algılandığı
- Türkiye'deki Kürtlerin yeni çözüm ve barış süreciyle elde ettikleri konum ve bunun bölgesel yansımaları
- Türkiye'deki Kürt siyasi hareketinin bölgesel etkileri
- Kürt siyasi hareketinin silahlı mücadelesine bakış
- Bölgede dört ülkede yaşayan Kürtlerin birbirileri ve yaşadıkları bölgelerdeki diğer gruplarla ilişkiler
- Kürtlerin liderliği ve önemli Kürt liderle ilgili algı
- Türkiye'deki silahlı Kürt direnişçilerin Kandil'e çekilmesinin bölgesel yansımaları-muhtemel senaryolar
- Büyük Kürdistan kurulması tartışmaları ve bu konuyla ilgili algılar
- Kürt sorununun çözümü noktasında öneri, eleştiri, beklenti ve taleplerin belirlenmesi
- Ortadoğu'daki gelişmeler ve Kürt hareketleriyle ilişkileri
- İran'daki Kürt sorunu ve çözüm beklentileri
- İran'ın Kürtlere ve çözüme yaklaşımı
- Farklı Kürt siyasi hareketlerinin Kürtler açısından karşılıklı nasıl algılandığı (Örneğin; KOMELE'nin PKK'ya bakışı ya da PJAK'ın KOMELE algısı gibi) İran'da Urmiye, Senendec, Mahabad ve Kirmanşah merkezli saha araştırmasında toplam 76 derinlemesine mülakat, onlarca yüz yüze görüşmeyle alınan notlar ve gezi gözlemleri gerçekleştirilmiştir.

METODOLOJİ

Araştırmada İzlenen Yöntem

Ülkemizde ve bölgemizde yaşanan Kürt sorununa yönelik algıyı araştırırken bize yön veren birkaç açı vardı: Başkalarının nasıl algılandığı, başkalarının gözünde kendi sorun alanının nasıl algılandığı, kendisiyle ortak sorun alanı tanımı ve çözüm için düşündüklerini bu yolla kendisinden olan diğeri için algı inşa etme süreçlerinin nasıllığı gibi…

Bütün bu algılar, sorun algısının çeşitlendiği bir manzara çıkarıyordu ortaya. Birinin bir şekilde algıladığını, diğer taraf simetrik olarak algılamamaktaydı, başka türlü algılama ihtimali de vardı.

Başkasının sorun alanındaki tecrübeleriyle ilgili yoğun gözlem ve anlatımlar, ortada beraber yaşamakla ilgili çok farklı algıları da ortaya çıkarıyordu. Bu bulgu, bir hareket noktası olarak önemliydi. Yüz yüze görüşme tutanaklarımızdan açıkça ortaya çıkan bir sonuç, insanların başkaları tarafından yaşadığı sorunları anlatırken, kendilerinin de sorunlarını içselleştirdiğinin tipik bir durumunu ortaya çıkarıyordu. Başkası tarafından sorun olarak tanımlanan bir durum, diğeri tarafından temel bir hak olarak görülebilmekteydi. Başkaları tarafından önemsizmiş gibi gözüken bir durum, konuya muhatap olan açısından bir hayati bir mesele olabilmekteydi.

Algı araştırmalarındaki başkasının sorunu algısı ve söylemlerindeki bu karşılıklılık nedeniyle, insanların doğrudan mağdur veya mazlum, haklı ya da haksız olarak kategorize edilmeleri de pek mümkün görünmemektedir. Birbir-

lerine tamamen sempatiyle bakan insanların dahi birbirleriyle tecrübelerini siyasi bir hınçtan ya da uzun yıllar içinde ve karmaşık süreçler sonucunda biriken karşıtlıklardan bağımsız bir şekilde anlatmaları kolay değildir. Dolayısıyla yöntem olarak Kürtlerin sorun alanlarına yönelik tecrübeleri veya algıları hakkında olabildiğince çapraz değerlendirmeler yapmak çok önemlidir. Bu nedenle araştırmanın odağını derinlemesine görüşme teknikleri oluşturmuştur. Dolayısıyla araştırmamıza konu kıldığımız sorun alanlarının ve bunların çözüm yollarının algısıyla ilgili daha sağlıklı ve isabetli bir biçimde sonuç ortaya koyulabilmesi için, nicel araştırma ağırlıklı olarak çalışmanın odağında yer almıştır.

Araştırmanın Modeli

Kürt sorunu ve bölgedeki Kürtlerin yaşanan sorunlara yönelik algısının farklı grup ve kişilerde nasıl şekillendiğinin ve bu grup/kişilerin gündemdeki olaylar karşısında takındıkları tutum ve görüşlerin belirlenmesi amacıyla yapılan bu araştırma, tanımlayıcı nitelikte bir durum saptama çalışması olarak gerçekleştirilmiştir. Bir başka deyişle, bu araştırma kesitsel (Crosssectional) nitelikte bir durum saptama modeli üzerine inşa edilmiştir. Bu model, bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Araştırmada, İran'daki Kürtler arasındaki ideolojik ve kültürel özellikler dikkate alınarak, Amaçlı Örnekleme Yöntemlerinden "maksimum çeşitlilik örneklemesi" kullanılmıştır.

Patton'a göre, olasılık temelli örnekleme, temsiliyeti sağlama yoluyla evrene geçerli genellemeler yapma konusunda önemli yararlar sağlarken; amaçlı örnekleme, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına imkân vermektedir. Bu anlamda, amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur. Maksimum çeşitlilik örneklemesi, farklı problemlere muhatap olan kitlelerin sorunlarının tespit edilmesi açısından en zengin bilgi toplama yöntemlerinden birisidir.

Bu çerçevede, görece daha kozmopolit (çok kültürlü) bir nitelik taşıyan ve Kürtlerin de yoğun olarak yaşadığı bölgelerden biri olarak iki il Urmiye ve Tahran seçilmiştir. İran'da Kürtlerin yaşadığı coğrafyalar olarak bilinen Kürdistan eyaleti başta olmak üzere Kirmanşah eyaletinden de amaçlı örneklem yoluyla seçilmiş toplam 76 kişi ile yapılan görüşmelerde, mümkün mertebe aynı sorularla başlayan ve her birinin kendine özgü niteliklerine uygun olarak farklılaşan mülakatların dökümünden zengin görüşme tutanakları ortaya çıkmıştır.

Veri Toplama Araçları

Nicel Araştırma Veri Toplama Araçları

Kürt sorunu algısının, Türkiye'nin ve bölgenin toplumsal yapısı içindeki yansımalarının ve bu toplumsal yapıyı oluşturan farklı bileşenlerin gündemdeki olaylara ilişkin tutum ve görüşlerinin, mümkün olan en doğru şekilde ve bilimsel yöntemlerle tespit edilebilmesi için, ilk olarak literatür taraması yapılmış ve ardından danışman akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular hazırlanmış ve nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Soru formunda 26 soru yer almış, ancak görüşme sırasında görüşmeciler görüşülen kişinin aktardığı bilginin denetlemesini yapmak, daha sağlıklı ve objektif sonuçlara ulaşmak amacıyla "alt sonda" sorular kullanmak yoluyla, görüşmelerin akışına bağlı olarak, yarı yapılandırılmış soru formunda olmayan soruları da muhatap oldukları kişilere yöneltilmiştir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırma, ulaşılan kişi ve gruplara araştırma konusu hakkında kısa bilgi verildikten ve mülakat uygulamasına katılacakları yönünde bir onay alındıktan sonra, çalışma gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla raporda öne sürülen görüşler doğrudan mülakatlara katılan kişilerin görüşleri olup, kurumsal olarak IMPR ve çalışmayı destekleyen kurumların görüşlerini yansıtmaz.

Araştırmanın Yapıldığı Tarih

Araştırmanın saha araştırması ve mülakatları IMPR tarafından ilki Nisan-Haziran 2013, ikincisi de Eylül-Kasım 2013 tarihleri arasında yapılmıştır.

İRAN, IRAK, SURİYE VE TÜRKİYE KÜRTLERİ: KÜRTLER BİRBİRİNİ NE KADAR TANIYOR?

Araştırma kapsamında İran'da Kürt kesimlere sorduğumuz ve bölgede gözlemleme fırsatı bulduğumuz konulardan biri de Türkiye ve İran Kürtleri arasındaki ilişkilerin boyutu ve karşılıklı etkileşim alanları ve potansiyelleri oldu.

İran'da resmi olarak Kürdistan bölgesi mevcut olduğundan araştırmanın bir kısmını bu bölgede gerçekleştirdik. İran'daki 31 bölgeden biri olan Kürdistan Bölgesi'nin (Parêzgeha Kurdistanê) Türkiye ile sınırı bulunmaması ve her iki ülkede yaşayan Kürtlerin farklı lehçe ve mezhepsel yapıya sahip olması gibi faktörlerin bu iki bölge Kürtleri arasında ilişkilerin sınırlı düzeyde kaldığını göstermektedir. Genel bir değerlendirme yapacak olursak Türkiye'deki Kürtlerin sorunları ve yaşadıkları sürece dair İranlı Kürt siyasi grupların bilgi sahibi oldukları ama bu grupların kendi topluluklarını yeterince bilgilendirmediği de görülmektedir. Mülakat yaptığımız İran Kürt siyasi hareketleri içinde yer almış Kirmanşahlı bir Kürt, "Türkiye'de Kürtlerin bulunduğunu ve bunların Türkiye'de askeri ve siyasal mücadele içinde olduklarını ama bu süreçlerin ayrıntıları ve tam olarak neler yaşandığıyla ilgili bilgi sahibi olmadıklarını" söylemektedir. Yine Senendec'te KOMELE ve İKDP çizgisine daha yakın kesimlerle yapılan mülakatlarda da görüşmecilerin geneli, Türkiye'de Kürtlerin yaşadıkları süreçleri ve mücadelelerine dair ayrıntılı bilgilere sahip olmadıklarını söylemektedirler. İran'da Kürt gruplar arasında azınlık durumunda olan Ehl-i Hak/Yaresani Kürtlerinin de Türkiye'deki Kürtlerle ilgili fazla bir bilgiye sahip olmadıkları gözlemlenmiştir.

Mahabad'da gerçekleştirilen bir mülakatta görüşmeci "Kürtlerin kendi arasındaki ilişkileri sınırlara bağlıdır. Aynı sınırları paylaşan Kürt grupların ilişkileri tarihi süreçten öte süreklilik arz etmiştir. Ama İran Kürtleri Suriye ve hatta Türkiye Kürtlerini pek tanımazlar. Burada Kürtlerin kendi lehçeleri ve kültürel yapıları da ilişkileri belirlemektedir" diyerek genel hatlarıyla İran'daki Kürtlerin Türkiye'de yaşayan Kürtlerle ilişkilerine dair var olan tabloyu özetlemektedir. Nitekim, İranlı Kürtler kendilerinin İran devletinin yıllardır uyguladığı baskıların yanı sıra tarihsel olarak da Türkiye Kürtleri ile ilişkilerinin bazı bölgelerde sınırlı kaldığını dile getirmeleri, günümüzde ortaya çıkan bilgi eksikliğinin bir nedeni olduğunu dile getirmeleri ilginçtir.

Türkiye'de yaşayan Kürtlerin etkileşimde olduğu ve karşılıklı ilişkilerin oldukça gelişmiş olduğu İranlı Kürt grupların İran'ın Batı Azerbaycan eyaletinde yaşayan Kürtler ol-

duğu görülmektedir. 1946'dan sonra Mahabad Cumhuriyeti'nin ardından kendi içinde farklı isimlere ayrılmasıyla ortaya çıkan ve İran'da Maku kentinden başlayarak Hoy, Salmaz ve Urmiye'ye kadar uzanan Türkiye ile sınır bölgelerinde yaşayan İranlı Kürtlerin gerek Türkiye'deki Kürt siyasi hareketiyle ilişkileri gerekse de iki Kürt toplumun kültürel, sosyal, ekonomik ve ticari ilişkilerinin iç içe geçtiği gözlemlenmiştir. Aynı lehçede (Kurmanci) konuşan ve birçoğunun aynı aşiret ve ailelerin devamı olan İran-Türkiye sınır bölgelerinde yaşayan Kürtler, İran'da yaşadıkları bölgelerin güneyinde yer alan Kürdistan eyaletinin bir parçası olarak algılanmamaktadır. İran Kürdistanı'nda İranlı Kürtler olarak görülen grupların dışında yer aldığı görülen bu Kürtler, Türkiye'deki Kürtlerin bir devamı olarak algılanmaktadır. Nitekim, PJAK'ın oluşturulmasına paralel olarak örgüte en güçlü toplumsal desteği veren Kürtlerin başında gelen bu kesimler, Türkiye'deki Kürt sorunu konusunda da diğerleriyle karşılaştırıldığında daha geniş bir bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip eden bu Kürtler, son dönemde Türkiye'de başlayan çözüm tartışmalarını olumlu bulmakta ve bunun doğrudan İran devletinin politikalarını da etkileyeceğini ifade etmektedir.

İran Kürtlerinin Türkiye Kürtlerine Yönelik Bakışı ve Bilgi Süreci

İran Kürtleri ile Türkiye Kürtleri arasındaki ilişkiler toplumsal düzeyde sınırlı olmasına karşın, farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler yoluyla belirli bir algıya sahiptirler. Özellikle İran'ın Batı bölgelerinde Türkiye sınırlarında yaşayan Kürt grupların Türkiye'deki Kürt siyasi hareketinden etkilendiği ve Türkiye'deki Kürt siyasi hareketinin gündeminin yakından takip edildiği görülmektedir. Hatta bu bölgedeki Kürtlerin Türkiye'deki Kürtlerin devamı olduğunu ve birbirinden ayrı değerlendirilemeyecek gruplar olduğu söylenebilir. İran'ın Batısında Urmiye bölgesi Kürtlerinin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak öncelikle Türkiye'deki Kürt siyasi hareketine bağlı olduğu görülmektedir. Sınırlardan uzaklaşıldıkça Kürt grupların birbirilerini tanıma ve ilişki ağlarının zayıfladığı gözlemlenmektedir. Türkiye'de yaşanan Kürt sorunu ve çözüm süreçlerine yönelik bilginin daha az olduğu ve Türkiye Kürtlerini daha az tanıyan İranlı Kürt grupların başında İran Kürdistan eyaletinin güneyinde Kirmanşah ve civarında yaşanan Ehl-i Hak (Yaresani) Kürtleri gelmektedir. İran'ın Kürdistan eyaletinde yaşayan Kürtler, Erbil yönetimi ile olan yakın ilişkileri, Kuzey Irak'ta Türkiye'de yaşanan Kürt sorununun önemli gündem maddelerinden biri olması ve İran Kürdistan eyaletindeki Kürtlerin uzun süredir siyasi mücadele içinde olması gibi nedenler, bu grupların Türkiye'de Kürt sorunu

ve çözümüne yönelik gündemi yakından takip etmesine neden olmuştur. Bu kapsamda İran Kürtlerinin Türkiye Kürtlerine yönelik algısı konusunda aşağıdaki hususların varlığı dikkat çekmektedir.

- Mahabad'da gerçekleşen görüşmelerde özellikle üniversiteli gruplara göre, İran ve Türkiye Kürtleri arasında ilişkiler sınırlıdır. Tarihi olarak birbirleriyle ilişkileri var ama farklı sınırlarda, ülkelerde birbirinden uzakta yaşayan Kürtlerin ilişkileri de sınırlı düzeyde kalmıştır.
- Urmiye'de Ahmed Hani Kültür Merkezine yakın Kürt gruplara göre, Türkiye'de Kürtler resmen tanınmamanın yanında Kürtlere karşı aşağılama ve ayrımcılık had safhadadır.
- Urmiye, Mahabad, Senendec gibi merkezlerde üniversite çevreleri ve toplumun farklı kesimleriyle yapılan görüşmelerde, Kürtlerin kendi dillerinde eğitim görememeleri büyük bir sorun olarak görülmekte ve Kürtler için yaşadıkları ülkelerde anadilde eğitim mutlaka kabul edilmesi gereken bir hak olarak görülmektedir.
- Türkiye Kürtleri ile yakın ilişkileri bulunan Urmiye bölgesindeki Kürt gruplara göre, Türkiye'deki hapishanelerde binlerce Kürt vardır. Bunların serbest bırakılması gerekir.
- Mahabad ve Senendec bölgelerinde özellikle sol gruplara yakın kesimlere göre, toplumsal ilişkiler sınırlı olmasına karşın, politik düzeyde İran Kürtleri diğer Kürtlerin mücadelelerine destek vermektedir.
- İran KDP'sine yakın Mahabad'daki Kürt gruplara göre, İran ve Türkiye Kürtleri arasındaki toplumsal, ekonomik ve siyasi ilişkiler sınırlıdır. Görüşmecilerin bir kısmı ilişkilerin sınırlı olmasını, her iki devletin bölgede çok güçlü olması ve Kürt sorunu karşısında yıllardır ortak bir politika izlemeleriyle ilişkilendirmektedir.
- Mülakat gerçekleştirdiğimiz Şii Kürtler ile Tahran merkezindeki Kürtlerin bir kısmı Türkiye'deki Kürtlerin bağımsız devlet düşüncesine daha çok sahip olduklarını ileri sürmesine karşın, Batı Azerbaycan ve tarihi Mahabad Cumhuriyetinden etkilenen Kürtlerin ise ilk Kürt devletinin İran merkezli olduğunu ve dolayısıyla İranlı Kürtlerin tüm Kürtlere referans oluşturduğunu dile getirmeleri dikkat çekmektedir.
- Kürt sorunu ile entelektüel düzeyde ilgilenen özellikle Urmiye ve Kirmanşah bölgelerinden İranlı Kürt akademisyenlere göre, Türkiye ve İran Kürtleri arasında farklar bulunmaktadır. Aynı zamanda sorun alanları ve talepler de farklıdır. Etnik düzeyde bir açıklamaya giden bazı görüşmeciler, Fars ve Kürtlerin etnik düzeyde Ari ırkına mensup olduklarını belirtikten sonra Türkiye'de Türkler ve Kürtlerin farklı ırklardan geldiğini ifade etmekte ve bunun ana dilde eğitim başta olmak üzere birçok düzeyde sorunların ortaya çıkmasına yol açtığını belirtmektedir.

- Diğer yandan PJAK hareketi içinde yer almış Kürtlerle gerçekleştirilen mülakatlarda ise İran'ın ırki ve dildeki ortaklığı kullanarak Kürtleri sömürdüğü ve hatta Kürt tarihini İran tarihinin bir parçası olarak göstererek, Kürtlerin varlığını ortadan kaldırmaya yöneldiğini ifade etmişlerdir.
- Urmiye dışında Kirmanşah, Tahran, Senendec ve Mahabad gibi merkezlerde İranlı Kürtlerin sorununun Tahran rejimiyle olduğunu ileri süren Kürtlerle yapılan görüşmelerde, bu görüşmecilerin önemli bir kısmının Türkiye'deki Kürt hareketi ve barış sürecine yönelik bilgi eksikliği taşıdığı dikkat çekmedir.
- Diğer yandan İran ve Türkiye Kürtleri arasındaki ayrıma dikkat çeken sol gruplara yakın İranlı Kürt muhalifler ise, iki toplumu karşılaştırdıklarında Türkiye Kürtlerinin entelektüel ve dünyaya açılım konusunda İran Kürtlerinin önünde olduklarını belirtmişlerdir. Bunun hem İran'daki baskı rejimi hem de yıllardır İran'ın karşı karşıya kaldığı baskı, savaşlar ve yaptırımlardan da kaynaklandığını belirtmektedirler.
- Görüşmecilerin önemli bir kısmında Türkiye'deki Kürt sorunun son dönemde daha demokratik bir zeminde tartışılmaya başlandığına dair bir gözlemin olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye'deki TV'leri izleyen bazı Kürt aktivistler ise Türkiye'de hem Türklerin hem de Kürtlerin Kürt sorununu kamuoyunda tartışılabiliyor olmasını önemsediklerini ifade etmişlerdir.
- Türkiye Kürtlerinin İran Kürtlerine liderlik edebilecek siyasal ve örgütlülüğe sahip olduğunu söyleyen İranlı Kürtlerin sayısal olarak yüksek oranda olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte son dönemde İran içinde Kürtlere karşı gelişen şiddet dalgasına yönelik sınırlı düzeyde tepkilerin yükselmesinin ise hayal kırıklığı yarattığı belirtilmektedir.
- İran'da Ehl-i Hak/Yaresani Kürtler ise Türkiye'deki Kürtlerle ilgili fazla bir bilgiye sahip değillerdir.
- Bazı İranlı Kürtler Kürt medyası üzerinden Türkiye'deki Kürt sorunuyla tanıştıklarını belirttikten sonra İran'daki Kürtlerin Türkiye'deki Kürtlerle karşılaştırıldığında daha rahat olduğunu belirtmeleri dikkat çekmektedir. Genellikle hangi yayınları takip ettikleri sorulduğunda ise Kürt medyasını takip ettiklerini ifade etmişlerdir.
- İran Kürtlerinin Kürtlerin aslını oluşturduğunu ileri süren Mahabad ve Senendec bölgelerinden bazı görüşmeciler ise Türkiye Kürtlerinin dünyayla ilişkiler ve Kürt hareketlerine önderlik konusunda İran Kürtlerinin ötesine geçtiğini belirtmektedirler.
- Urmiye, Senendec gibi bölgelerdeki kendilerini ateist olarak adlandıran ve entelektüel düzeyde Kürt sorunu ile ilgilenen Kürt akademisyenlere göre, Kürtlerin yaşadığı her bölgede kendine has sorunları vardır. Asıl sorun, 1920'den sonra yeniden çizilen sınırlar içine sıkışıp kalmış Kürtlerin yaşadıkları ülkelerle sorun yaşamışlardır. Yine bu

akademisyenlere göre, Kürt sorunu Kürtler kadar bölgedeki devletlerin ve politikaların sorunudur. Kürtlerin temel meselesi kimlik reddiyle karşılanmaları ve yaşadıkları bölgelerde ayrımcılığa tabi tutulmalarıdır.

- Kürtlerin yaşadıkları ülkelerdeki yönetimler, Kürtlerin kendi kimlik ve dilleriyle toplumun bir üyesi olmasına izin vermemiştir.

Toparlayacak olursak, İran Kürtleri ile Türkiye Kürtleri arasında tarihsel olarak sınırlı bir ilişki ağı olmasına karşın, örgütler ve medya üzerinden iki kesim arasındaki algı ve iletişim hızlı bir şekilde artmaktadır. Ağrı ve Hakkâri'den başlayarak İran Kürdistan Bölgesine uzanan bölgede yaşayan İran Kürtleri, Türkiye Kürtleri ve mücadeleleri hakkında daha fazla bilgi ve ilgiye sahipken, diğer Kürtlerin önemli bir kısmı ise son dönemde Türkiye Kürtlerinin mücadelelerine hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmeleri dikkat çekicidir. Türkiye Kürtlerinin örgütsel ve ideolojik düzeyde İran Kürtlerine liderlik ettiğini ileri süren kesimlerin en önemli eleştirisi ise İran Kürtlerinin kendi içinde bağımsız bir mücadele yürütecek örgüt kuramadıkları yönündedir. Aynı şekilde Irak Kürtlerinin Kürdistan Bölgesel Yönetimini kurduktan sonra İran Kürtlerinin mücadelesine destek vermek yerine Tahran rejimiyle iyi ilişkilere yöneldiği eleştirisi gelmektedir. İran KDP'si içinde yıllardır mücadele veren Kürtlerle gerçekleşen görüşmelerde, Irak Kürtlerinin kendilerine silahlı mücadeleyi durdurma çağrısı yapmasına karşın, siyasi anlamda da Tahran rejimine çözüm yönünde eleştiri yapmadıkları ifade edilmiştir. Bu durumun İran Kürtlerinde rahatsızlık yarattığını ancak PKK'nın İran'la savaşmamasından dolayı İran Kürtlerinin lidersiz ve örgütsüz bir şekilde Tahran rejiminin insafına bırakıldığını belirtmeleri dikkat çekicidir. Öte yandan Türkiye'deki Kürt sorununun Orta Doğu'daki kimliklerden farklı olarak bir uluslararası meşrutiyet sorunu olarak da tanımlandığı dikkat çekmektedir.

Bu kapsamda kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan İran Kürtlerinden bazıları Türkiye'deki Kürtlerin Cumhuriyet ile birlikte bağımsızlık yanlısı bir mücadeleye giriştiğini ve İran'ın da Türkiye ile birlikte Kürtlere karşı mücadele verdiğini ancak koşulların değişmesi ile birlikte Türkiye Kürtlerinin seslerini daha güçlü şekilde uluslararası alanda yaydığına dikkat çekmektedir. İran'da 1979 sonrası dönemde Kürtlerin hak iddialarının bastırıldığını ifade eden milliyetçi Kürtlere göre, Türkiye Kürtlerinin haklarını elde etmesi durumunda bu kaçınılmaz olarak İran'daki Kürtleri de etkileyecektir. İran'da son dönemde yaşanan idamların da Kürtlerin özgürlük mücadelesini sindirmeye yönelik olduğu ifade edilmektedir.

Özellikle İran'ın Batı bölgelerinde Türkiye sınırlarında yaşayan Kürt grupların Türkiye'deki Kürt siyasi hareketinden etkilendiği ve Türkiye'deki Kürt siyasi hareketinin gündeminin yakından takip edildiği görülmektedir.

İran Kürtlerinin Suriye Kürtlerine Yönelik Algısı ve Tanımlaması

İran Kürtlerinin Irak Kürtleri ile tarihsel ilişkileri oldukça güçlü olduğu vurgulanırken, Suriye ve Türkiye'deki Kürtler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Özellikle Suriye Kürtleri konusundaki bilgilerinin son dönemde Suriye'de yaşanan çatışmalarla ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Suriye konusundaki bilgilerinin ise doğrudan PKK'ya yakın medya kanalları, Suriye konusunda İran görsel ve yazılı basınında çıkan haberler ve bir kısmı da Irak Kürdistanı'ndaki medya kanallarından oluşmaktadır. Bundan dolayı Suriye konusunda genel bazı değerlendirmelerde bulundukları dikkat çekmektedir. Bu kapsamda İran içinde ve dışında gerçekleşen görüşmelerde dikkat çeken saptamaları şu şekilde ifade etmekte yarar vardır.

- Irak Kürdistanı'na tüm Kürtlerin hamiliği verilmek istenmektedir ama bu mümkün değildir. Farklı bölgelerde farklı Kürt oluşumları vardır ve bu oluşumlar Erbil liderliğini kabullenmeyecektir. Kürtler Erbil ile iyi ilişkilere sahiptir ama Erbil'in politikalarını da her zaman benimsememektedirler. Suriye konusunda Erbil'in izlediği politika Türkiye'nin etkisi altında kalmıştır.
- Suriye Kürtleri ile ilişkilerinin oldukça sınırlı olduğunu belirten Mahabad, Senendec ve Kirmanşah bölgesinden İranlı Kürt gruplar, son dönemde PYD üzerinden gerçekleşen tartışmalarla Suriye Kürtlerini tanımaya başladıklarını ifade etmektedirler. İran Kürtlerinin önemli bir kısmı Suriye içinde Kürtlerin önemli haklar elde edeceğine inandıklarını ifade etmektedirler. Yine aynı görüşmelerde, PYD adının ilk kez Suriye kriziyle birlikte duyulduğu, ancak PYD'nin PKK'nin Suriye içindeki kolu olduğu belirtilmiştir.
- Suriye Kürtlerinin PJAK içinde İran'da da faaliyet gösterdiği ve İranlı Kürtlerin de Suriye'de PYD adı altında hareket ettiği bazı mülakatlarda dile getirilmiştir.
- Suriye'deki Kürtlerin haklarını almasının doğrudan barış süreciyle ilişkili olduğu ve bir anlamda Suriye Kürtlerinin kaderinin de barış sürecinin başarısıyla doğrudan ilişkili olduğu ifade edilmiştir.
- Görüşmecilerden önemli bir kısmı, Türkiye'nin Suriye Kürtlerine dönük politikalarına karşı çıktığını ifade etmektedir. Gerçekleşen görüşmelerden yaklaşık % 75-78'i Türkiye'nin Suriye Kürtlerine yönelik politikası hakkında genel de olsa bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Genel düzeyde Türkiye'nin Suriye'deki Kürtlerin hak elde etmesine karşı olduğuna inanıldığının ifade edilmesi dikkat çekicidir.
- İran Kürdistan Azadi Partisi'nde üst düzeyde görev almış bir görüşmeci, Türkiye'nin Suriye Kürtlerinin hamisi olmasını ve onlara karşı El Kaide'ci gruplara destek vermemesi gerektiğini dile getirmiştir. İran Kürtlerinin Suriye'deki mücadelede tüm Kürt partilerine eşit yaklaştığını belirten görüşmeci PYD'ye karşı Türki-

ye tarafından yürütülen kampanyaların İran Kürtleri tarafından benimsenmediği ifade etmiştir.

- Iraklı Kürtlerin sürekli bir şekilde İran'daki Kürt mücadelesine destek vermesinden dolayı iki kesim arasında yoğun bir işbirliği ve birbirini tanıma olmasına karşın, Suriye'deki Kürtlerin mücadelesinin yeni olduğu ve İranlı Kürtlerin önemli bir kısmının ilk kez Suriye Kürtleri konusunda bilgi sahibi olmaya başladığı ifade edilmektedir. Buna rağmen Suriye'de Kürtlerin haklarını elde etmesi ve el Kaide benzeri grupların komşu ülkeler eliyle Kürtlere saldırmasının durdurulması talep edilmektedir.
- İranlı Kürtlerin, Türkiye'nin son dönemde Suriye Kürtlerine yönelik olumsuz bir tavır içinde bulunduğu yönünde bir algıya sahip oldukları dikkat çekmektedir.
- İran içinde gerçekleşen mülakatların önemli bir kısmında Irak Kürdistanı'nın bölgedeki tüm Kürtler için öncelikli numune ve örnek olduğu tespiti yapılmıştır.

Sonuç olarak İran Kürtlerinin Irak Kürtleri ile tarihsel ve toplumsal bir ilişki ağına sahip olmalarına karşın, Suriye Kürtleri hakkında detaylı bir bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. İran Kürt partilerinin önemli bir kısmının doğrudan Erbil'de temsilciliklerinin yanı sıra halı hazırda askeri eğitim kamplarının da olduğunu da belirtmek gerekir. İran Kürt partilerinin temsilcileri Türkiye'nin kendi içinde Kürt sorununu çözmesi durumunda bunun doğrudan Suriye Kürtlerine etki edeceğini öngörmektedir.

Son dönemde Suriye'de başlayan iç savaş ile birlikte Suriye'deki Kürtler konusunda bilgi sahibi olmaya başladıklarını belirtmelerine rağmen, Kürtlerin mücadelelerine destek verdiklerini ifade etmektedirler. Suriye Kürtlerine yönelik el Kaide'nin düzenlediği saldırıların İranlı Kürtlerin Suriye Kürtleri konusuyla daha fazla ilgilenmelerine yol açarken, hem Kürt hem de İran medyasında Suriye Kürtlerine yönelik saldırıların arkasında Türkiye'nin yer aldığına dair yayınlardan etkilendikleri gözlemlenmiştir. Türkiye'nin Suriye Kürtlerinin mücadelelerine ve partilerine destek vermesi durumunda Suriye Kürtlerinin Türkiye'nin yanında olacağına dair bir algının varlığı dikkat çekmektedir. Bazı görüşmeciler ise İran'ın PKK'yi İran'da hareket etmemesi için Suriye'ye yönlendirdiğini belirtmiştir. Bir diğer görüşmede ise PKK'nın barış süreci başarıya ulaşması durumunda aynı anda hem Suriye hem de İran'da mücadeleye başlayacağını ileri sürülmüştür. Diğer yandan eski bir PJAK üyesinin ise PKK'nin Suriye Kürtlerini İran'a, İran Kürtlerini de Suriye'ye yönlendirerek, her iki Kürt toplumu arasında hem bir ilişki ağı hem de bir denge kurmaya çalıştığını vurgulaması ilginçtir. Böylelikle hem PJAK'ın salt İran hem de PYD'nin salt Suriye hedefine kilitlenmesinin önüne geçildiği ileri sürülmüştür. Buna rağmen PYD'nin izlediği stratejinin doğru olduğuna dair bir algının var olduğu mülakatlar sırasında gözlemlenmiştir. Öte yandan görüşmeler

sırasında İ-KDP, KOMELE, Azadi gibi partilerin ise öncelikli gündeminin Suriye olmadığı gözlemlenmiştir.

Kürtler Arası İlişkilerin İran Kürtlerindeki Karşılığı

İranlı farklı ideolojik ve siyasi yelpazeden Kürt grupları, temelde Kürt kimliğinin Kürtlerin yaşadığı dört ülkedeki sorunlardan dolayı Kürtleri siyasi açıdan birbirine yakınlaştırdığını ama Kürt kimliğinin tanınması ve Kürt siyasasının oluşmasıyla birlikte dört ülkede yaşayan Kürtlerin, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik talepleri konusunda farklılaşabileceğini düşünmektedirler. Bugünkü siyasi şartlarda dahi dört ülkede yaşayan Kürtlerin, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik talepleri konusunda birlikte hareket edemediğinin vurgulandığı çeşitli mülakatlarda, uzun zaman ayrı sınırlarda ve ülkelerde yaşayan Kürtlerin yaşadıkları ülke ve sınırların kalıplarını taşıdığı ve kültürel olarak birbirlerinden uzaklaştıkları, bu uzaklıkların arttığı coğrafyalarda karşılıklı tanıma ve etkileşimin azaldığı vurgulanmaktadır. Burada görüşmeciler, Kuzey Irak'ta yaşanan gelişmeleri önemle vurgulayarak, dört ülkede yaşayan Kürtleri bir araya getirme ve kaynaştırma noktası olarak Erbil'in önemli bir misyon yüklendiğini düşünmektedirler. Kürtler temelde aynı aile, aşiret ve topluluktan olup I. Dünya Savaşı sonrası şekillenen sınırlarla birbirinden ayrılmak zorunda kalan gruplar olarak, aynı sınırları paylaşan iki farklı ülkede yaşayan ama özünde bir topluluk olarak karşılıklı ilişkilerini devam ettirmiş ve bugünkü şartlarda da Kürtler arasında aynı sınırları paylaşan toplulukların ilişkileri en üst düzeyde ilerleme kaydetmiştir. Kürtlerin dil konusunda da birbirlerinden farklı lehçelerde konuşmaları, yaşadıkları ülkelerdeki alfabelerin birbirinden farklı olması ve Kürtçenin gelişim ortamı bulamaması gibi nedenler de dört ülkede yaşayan Kürtlerin ilişkilerini sınırladığı düşünülmektedir.

İran Kürtlerinin Kürt grupları ve partileri arasındaki ilişkilere yönelik de oldukça önemli sayılacak görüş ve bakışları olduğunu belirtmek gerekir. Bunları şu şekilde sıralamakta yarar vardır:

- Urmiye, Senende, Kirmanşah, Mahabad ve Tahran'da mülakat yapılan görüşmecilerin çoğu, dört ülkede yaşayan Kürtlerin, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik talepleri konusunda da bir arada hareket edemediklerini ve bu durumun da onları zayıflattığını vurgulamaktadırlar.
- Irak Kürtlerinin bağımsız bir yapı oluşturduktan sonra İranlı Kürtlerin siyasi mücadelesine destek vermemesine rağmen, İranlı Kürtlerin rahat bir şekilde bölgeyi ziyaret edebildiğini ve birçok siyasinin de bölgede kaldığı vurgulanmıştır. Kürt siyasi aktörlerle gerçekleşen görüşmelerde önemli bir kısmı Irak Kürdistanı'nı sığınabilecekleri güvenli bir bölge olarak tanımlarken Türkiye'yi güvensiz olarak gördüklerini belirtmiştir.

- Tarihsel olarak İran Kürtleri ile Irak Kürtleri arasında yoğun bir etkileşim olduğu ve bunun Safeviler ve Osmanlı döneminde de sürdüğü belirtilmektedir. İran Kürtlerinin Irak Kürtlerinin mücadelesine sürekli destek olduğunu ifade eden görüşmecilerin önemli bir kısmı tarihsel olarak Irak Kürtlerinin de İran'daki mücadelenin yanında saf tutuklarını belirtmektedirler.
- Mahabad ve Senendec bölgesindeki Kürt gruplara göre, Türkiye -İran Kürtleri arasında ilişkiler diğerlerine göre daha sınırlıdır. Irak-İran Kürdistanları daha yakın ilişkilere sahiptir. Etkileşim de bu doğrultuda olmaktadır.
- Türkiye ve İran Kürtleri arasında hem sorunları hem de talepleri açısından farklılıklar olduğunu belirten Kürt milliyetçisi ve sol siyasi görüşe yakın Kürt grupların, Iran Kürtlerinin de Irak'takiler gibi belli bir bölgede çoğunluğu oluşturduğunu ve özerk veya federal bir yapının rahatlıkla kurulabileceğini ifade etmeleri dikkat çekicidir.
- Hemen tüm Kürt gruplar, Kürtlerin ortak liderliği ve siyasi çizgi oluşturmasının neredeyse imkansız olduğunu düşünmektedirler. Bu gruplara göre, Kürtlerin ortak bir lider ve politik çerçevede buluşması çok zor. Dört ülkede yaşayan Kürtlerin farklı talepleri ve sorun alanları var. Kürt siyasi hareketleri farklı ideolojik ve siyasi yapıya sahip, ortak bir hareketten söz edilemez.
- Siyasal faaliyetler içinde yer almayan bazı Kürt aydınlarına göre ise bölgede Kürt siyasi grupları farklı ideolojik yapılardan oluşmaktadır. Ama Kürt halklarının söz konusu ideolojileri benimsediği ileri sürülemez.
- İran KDP'sine yakın yakın siyasal faaliyetlerde bulunan görüşmeciler ise, çeşitli dil ve kültürel farklılıklara rağmen bölgedeki tüm Kürtlerin birbirleriyle yakından ilgili olduğunu ve birbirilerini ciddi anlamda etkilediğini ileri sürmektedirler.
- Kirmanşah'ta yapılan görüşmelerde bu bölge Kürt gruplarına göre, bölge Kürtleri arasında tarihsel bir ilişki vardır ve bu ilişkiler devamlı olmuştur ama zamanla bu ilişkiler daha çok ticari ve ekonomik düzeye odaklanmıştır.
- Temelde bölgede yaşayan Kürtlerin bir şekilde ilişkileri bulunduğunu savunan tüm Kürt gruplara göre, bölgede Kürtler tarihi ilişkilere sahip ve sürekli birbiriyle etkileşim içinde olmuşlardır. Ama Kürtler yaşadıkları ülkeler ve coğrafyaların gerçeklerinden de kopmamışlardır.
- Kürtlerin farklı anlayış ve ideolojilerden oluşan grupları nedeniyle liderlik konusu da parçalıdır.
- Kürtlerin dil konusunda ortaklıkları var ama farklı lehçelerden oluşuyor. Kültürel ve sosyal açılardan da birbirlerinden ayrışmaktadırlar.
- Kürtler ortak hareket, kültür ve siyasete sahip değildir.
- Kürtler dilleri ve kültürleri açısından farklıkları siyasal ve sosyal konularda da farklılaş-

masına neden olmaktadır.

- Öte yandan dört ülkedeki Kürtlerin arasında tarihsel ilişkiler olduğunu belirten Urmiye Kürtlerinden görüşmeciler ise kimlik ve kültürel ayrımcılık bu dört ülkedeki Kürtleri birbirine yakınlaştırmaktadır tespitinde bulunmaktadırlar. Diğer yandan bu gruplara göre, Kürt olmak birleştirici olduğu gibi normale dönüşecek ortamda Kürtler arasında da önemli ihtilaf konuları vardır.
- Kürtler arasında sınırlı ilişki olduğunu öne süren Senendec, Mahabad ve Kirmanşah'taki Kürt gruplar ise, bu durumu genel olarak Kürtlerin yaşadığı bölgeleri zayıf bırakan devletlerin ekonomik ve sosyal gelişimin önünü kesmesinin sonucu olarak açıklamaktadırlar. Bundan dolayı Kürtlerin sağlıklı ilişkiler geliştirmesi önünde engel oluşturulmuştur.
- Tahran'da görüşlerine başvurulan Kürt sorunuyla entelektüel düzeyde ilgilenen Kürt akademisyene göre, Kürtler arasındaki ilişkiler ve etkileşim bölgede özellikle mezhepsel ve kimliksel açıdan devam etmektedir. Ortak dil ve etnik yapı Kürtleri bölgede sürekli birbirlerine yakınlaştırmaktadır. Bu yakınlaşmayı hızlandıran etken de Kürtlerin haklarını görmezden gelen ülkelerin siyasi tutumlarıdır.
- Urmiye, Senendec ve Mahabad'da PJAK, KDP, Azadi gibi örgütlü siyasi muhalefet içinde yer alan Kürtlere göre, dört ülkede yaşayan Kürtler ortak sorun alanları ve talepleri olduğu gibi birbirinden ayrılan sorunları ve talepleri de vardır. Kürtlerin en önemli meselesi çok parçalı siyasi yapı ve liderlik meselesidir.
- Kirmanşah'tan Kürt akademisyene göre, bölgedeki Kürtler arasındaki farklar ve değişik talepler tam olarak netleştirilerek gündeme getirilmemektedir ama şu bir gerçektir ki bölgedeki Kürtler dil, kültür ve talepler açısından birbirinden farklıdırlar.
- İran Kürtleri konusunda önemli çalışmaları bulunan bir İranlı Kürt aktiviste göre İran, Irak, Türkiye ve Suriye Kürtleri kültürel, dil ve siyasal yapılanmaları açısından birbirinden farklı yanları olsa da mevcut olağanüstü ortamlarda bu farklar öne çıkmamaktadır. Aslında Kürtlerin ortak siyasi, sosyal ve kültürel yapısından söz edilemez. Dört ülkedeki Kürtlerin siyasal talepleri ve organizasyonları da birbirinden farklıdır. Her bölge kendi koşulları için talepler ve yapılar oluşturmaktadır. İran Kürtleri federasyon taraftarıdır. Irak Kürtleri zaten bir federasyon parçasıdır. Suriye'de özerkliğe doğru gidiyorlar. Türkiye Kürtleri ise henüz siyasal taleplerini netleştirmiş değildir.

İRAN KÜRTLERİNİN TÜRKİYE VE İRAN'DAKİ KÜRT SORUNU ALGISI

İran'da Kürt gruplara Türkiye'de Kürtlerin yaşadığı sorun alanlarına dair neler düşündükleri ve bu sorunları nasıl algıladıklarına yönelik araştır-

ma, gözlem ve mülakatlarda genel olarak İranlı Kürt siyasi grupların üyeleri ve siyasal bilinci daha yüksek olan kesimlerde Türkiye'nin Kürt sorunu ve yaşanan gelişmelerin daha net bilindiği ve bilgi sahibi olunduğu görülmektedir. İran'daki diğer Kürt kesimlerin de kendi sorun alanlarından yola çıkarak Türkiye'deki Kürtlerin de bu sorunları yaşadıklarını düşündükleri ve bir tür empati yapıldığı görülmektedir.

İranlı Kürtler temel olarak Türkiye'de yaşanan Kürt sorununu kimlik, anadil, temel insani hakların görmezden gelinmesi, Kürtlerin yaşadıkları topluma kendi kimlik ve kültürleriyle üye olmalarının engellenmesi, Kürt varlığını inkâr eden politik yaklaşımlar, Kürtlerin ülkede kültürel, siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan ayrımcılığa tabi tutulması gibi olgularla tanımlamaktadırlar. Ama değişik Kürt kesimlerinde azınlıkta kalan görüşler ve bakış açıları da mevcuttur. Bunların başında ise Kürdistan'ın statüsü gelmektedir.

İranlı Kürtlerin genel hatlarıyla Kürt sorununu farklı şekilde ele almaktadırlar. Kendilerini Kürt milliyetçisi olarak tanımlayan ve siyasal eylemlerde bulunmuş görüşmecilerden önemli bir kısmı sorunu Kürdistan'ın statüsünde yattığını belirtirken, toplumsal düzeyde kendisini Kürt olarak tanımlayan ancak sınırlı düzeyde siyasal eylemlere katılmış gözlemcilerin ise sorunu insan hakları temelinde ele aldıkları görülmektedir. Özellikle İran'da Kürt siyasi hareketi içinde yer almış ve daha sonraları siyasal hareketlerden çekilmiş Kürt aydını ve akademisyenleri ise Kürt sorununa iki yönlü bakmaktadırlar. Kürtlerin yaşadığı ülkelerin, Kürtlere uyguladığı yanlış politikaları sonuna kadar eleştiren bu gruplar, aynı zamanda Kürt toplumuna da ciddi eleştiriler getirmektedirler. İran'da Kürt toplumuna ve siyasi hareketlere getirilen en önemli eleştirilerin başında, siyasal grupların Kürt toplumunu aydınlatacak, eğitim ve kültür seviyelerini yükseltecek çalışmalardan kaçınmaları gelmektedir. Aynı şekilde klasik aşiret yapılarının ve güç dengelerinin korunmasını sağlayan politik yaklaşımları da ciddi şekilde eleştiren bu gruplar, Kürtlerin bölgesel ve uluslararası denklemler ve politikalarda kendilerini bir araç olarak kullandırmalarından kaynaklanan stratejik tercihleri de eleştirmektedirler. Araştırma kapsamında gözlem ve mülakatlarımızda İran'da Kürt siyasi gruplara ve Kürt toplumundan farklı kesimlere sorduğumuz Türkiye'deki Kürt sorununu nasıl algıladıklarına yönelik sorularımız ve bölgedeki yaptığımız görüşmelerde elde edilen bilgi ve mülakat notları, İran Kürtlerinin bu konuyla ilgili tespit, eleştiri, öneri ve değerlendirmeleri maddeler halinde aşağıda verilmiştir:

- Kürt sorunu ile entelektüel düzeyde ilgilenen bazı Kürtler, Kürt sorununu iki tarafı olan bir sorun olarak tanımlama yolunu gitmektedir. Bunlara göre, bir taraf Kürtleri asimile etmeye çalışan devletler ve politikalar ise diğer taraf Kürtlerin kendisi sorunun kaynağını oluşturmaktadır. Kültürel düzeyde çağın getirdiği gelişmeler karşısında eğitim alanında yaşa-

nan yetersizlikler, aşiret yapıları, toplumda gerici adet ve gelenekler, okuma-yazma oranının düşüklüğü, yaşam oluşturma ve kendi kapasitelerini geliştirebilecek çabalara girişmemek gibi birçok eksiklik Kürt halkının da sorunlarının artmasına neden olmuştur.

- Önemli bir Kürt siyasetçisine göre İran Anayasası'nda Kürtlerin haklarını dikkate alan tek bir madde bulamazsınız. Devlet başkanından Kürt bölgesindeki bir kaymakama kadar önemli kurumların hepsinin başında mutlaka bir Şii'nin bulunduğuna dikkat çeken Kürt muhalife göre Kürtçe isim bile yasaklanmıştır.
- Mahabad'daki Kürt aktivistlerine göre, ekonomik açıdan İran Kürdistanı bilinçli bir şekilde geri bırakılmıştır. Birçok Kürt geçimini Irak-İran ya da Türkiye-İran arasında kaçak yollardan sigara ve içecek tarzı şeyler getirerek sağlamaya çalışmasına rağmen İran askerleri çoğu zaman onları öldürmektedir.
- İran'da resmi düzeyde Kürdistan isminin kullanılmasına yönelik de önemli bir eleştiri bulunmaktadır. Bunun doğal bir durum olduğunu belirten Mahabad bölgesindeki Kürt gruplara göre, Kürdistan ismi tarihsel olarak çok eski zamanlardan itibaren kullanılıyor. Aslında Kürdistan'ın coğrafi bölgesi çok geniş, Mahabad ve Mukriyan civarı, İran buraya "Batı Azerbaycan" diyor, yani o bölge İlam, Kirmanşah, Kürdistan, Hamedan şehrinin çevresi, buraların tamamı Kürdistan ama bugün İran'da Kürdistan diye adlandırılan yer ancak bir il kadardır. Vali Tahran'dan atanıyor. Her zaman Fars kökenli valiler atıyor, hiç Kürt vali atanmaz. Genel müdürler, emniyet müdürleri, asayiş ile ilgili birimlerde çalışanlar Kürt olmuyor. İran'da resmi Kürdistan eyaleti gerçekten Kürdistan topraklarının çok az bir kısmını kapsıyor. Bu da İran'ın Kürdistan'dan ne kadar çekindiğini göstermektedir.
- İran'da Kürt bölgelerinde üniversite çevrelerinden görüşmeciler ise, İran rejimi tarafından uygulanan, Kürtlerin kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik haklarını görmezden gelme ve asimilasyon politikalarının sorunun temel kaynağı olduğunu ifade etmektedir.
- Urmiye, Mahabad ve Senendec merkezli Kürt siyasi muhalefetinden gruplar, Kürt sorununu Kürtlerin kimliklerinin tanınmamasına bağlı hak arayışı ve asimilasyona karşı direniş meselesi olarak tanımlamaktadır. Bu gruplara göre, İran'daki Kürt sorunu İran Kürdistanı'nın kendi içinde rejim tarafından parçalanması ve Kürtlerin kendi kendini yönetimine izin verilmemesi sorunudur.
- İran içinde yaşayan ve siyasal eylemlerde bulunmamış görüşmecilerin yanı sıra KOMELE'de bulunmuş ve fiili direnişte yer almış militan gruplar da Kürt sorununda en önemli çözüm yolunun demokratik yollardan diyalog ile mümkün olacağını belirmektedir.
- İran içinde silahlı eylemlerde bulunmuş iki görüşmeci ise doğrudan Kürt sorununun, kimlik ve Kürtlerin varlığının İran'daki İslami rejim tarafından inkârının bir sonucu ol-

duğunu belirtmiştir. Görüşmecilere göre bu kapsamda İslami rejimin Şah döneminden farklı olmadığını Kürtler görmüş ve silahlı mücadele ile haklarını aramaya başlamışlardır. Bu görüşmecilere göre Kürt sorunu yıllardır devam eden ve Kürtlerin kendi devletlerini kuramamış olmalarından kaynaklanan sorunun adıdır. Aynı zamanda Kürtlerin yaşadıkları ülkelerde hakları çiğnenmiş ve görmezden gelinmiştir. Kimlikleri tanınmamış ve dilleri yasaklanmıştır.

- İranlı Kürt toplumunun genel kanısına göre, Kürtlerin temel sorun alanı ekonomik, kültürel ve sosyal olarak ayrımcılığa tabi tutulmasıdır. Etnik olarak bölgedeki ülkelerde Kürtlerin görmezden gelinmesi, Kürtlerin en temel sorunudur.
- Mahabad'dan bir görüşmeci, İran Kürdü olarak rejimin baskısını en iyi hisseden biri olarak Kürt sorunu, Türkiye ve İran'da iktidarı ele geçiren grupların kendi akide ve görüşlerini dayatmalarıyla başlayan bir süreçtir ifadesine yer vermiştir. Ülkedeki baskın iktidar gruplarının milliyetçiliği sorunun temelidir. Kürtlerin kimliklerinin kabul edilmemesi ve baskı altında tutulması sorunun temelidir. Dolayısıyla çözüm için iktidarı elinde tutan grupların milliyetçi politikalardan vazgeçmesi gerekir.
- İran'da Kürt bölgelerinde bir araya gelinen görüşmecilerden önemli bir kısmı da Kürt sorununun ortaya çıkışına vurgu yaparken bölge devletlerinin Kürtlere kimliklerinden dolayı baskı yapmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ayrımcılığa karşı bir direniş olarak tanımlama yoluna gitmiştir.
- Kürtlerin Tahran rejimi tarafından görmezden gelinmesi, kimliklerinin tanınmamasını temel sorun olarak gören görüşmecilerden bazıları ise, diyalog yolu ile sorunun aşılabileceğini ancak İran'ın bir yandan Dünya ile diyalog derken, Kürtlere karşı idam politikalarını hayata geçirdiğinin görmezden gelinemeyeceğini ifade etmiştir. İdamlar karşısında bölge ülkelerinin sessiz kalmasının ise İran Kürtleri tarafından normal karşılandığı çünkü İran Kürtlerinin Kürt sorunu karşısında halen Tahran ve Ankara arasında bir işbirliği olduğuna inandığını ifade etmiştir.
- Akademik düzeyde İran'daki Kürt sorunuyla ilgilenen bir görüşmeciye göre biz Kürtlerin kendi gücüne ve imkânlarına dayanmadan başlattıkları bazı hareketler Kürtlerin sorunlarından biridir. Zira Kürtler bölgesel ve uluslararası politikaların araçları haline gelmiştir. İlk Kürt devletinin İran'da yıkılması da öz güce dayanmamasıyla ilişkilidir.
- İslami açıdan Kürt sorununa yaklaşım gösteren bir görüşmeciye göre, Kürt sorunu tarihsel olarak sınırların bölünmesi ve yeni devletlerin ortaya çıkmasıyla ortaya çıkmıştır. Temel sorun 20. Yüzyıldaki yeni yapıdır. Kürtler Mezopotamya kültür ve medeniyetinin bir parçasıdır. Kürtlerin hakları yeni devletler tarafından görmezden gelinmiştir. Kürtler tarihi coğrafyasında birlikte yaşayan bir

halktı. Modern devlet ve milliyetçilik anlayışı ile Kürtler ayrımcılığa uğrayan ve bölgeleri parçalanan bir halk oldu. Modern ulus devlet zihniyeti ister İslami ister laik olsun tüm bölge devletleri tarafından kabul görmüştür. Kürt sorunun çözümü için modern ulus devleti aşan bir yaklaşım ortaya koymak gerekir. Bunun için İran rejiminin de İslami referansları esas alan çözümler getirmesi gerektiğini ileri süren görüşmeciye göre İran, İslami rejimi altında Fars milliyetçiliği ile Kürtlerin doğal haklarını yok saymaktadır.

İran'da Kürtlere Yönelik Mezhepçi Ayrımcılık Eleştirisi

İran'da yaşayan Kürtlerin önemli kısmı ülkedeki en önemli Sünni grup olarak tanımlanmaktadır. Kürtler içinde Şiiliği benimsemiş kesimler olmasına karşın, nüfus yoğunluğu olarak Sünniler Kürt toplumu içinde önemli bir ağırlığa sahiptir. Gerçekleşen görüşmelerde Şah döneminde yaşananlardan farklı olarak 1979 sonrası dönemde İran Kürtlerinin mezhepsel ayrımcılığa uğradıkları yönünde güçlü bir algının oluştuğunu gözlemlenmiştir.

- Sünni Kürtlerden 6 görüşmeci Kürt sorununu kimlik ve kültürel olarak kabullenilmemenin sonucu olarak tanımlarken, özellikle de İran Kürtlerinin en önemli sorununun Sünni mezhep olmalarından kaynaklanan ayrımcılık olduğunu ifade etmiştir. Eğitim, ekonomik ve sosyal konularda da Kürtler ayrımcılıkla karşı karşıya kaldığını belirten görüşmeciler, mezhep ayrımcılığının İran'da önemli olduğunu sözlerine değişik şekilde eklemişlerdir.
- Kürt sorunu yaşadıkları devletlerde kimlik, kültür, anadil, giyim kuşam ve diğer birçok yaşamsal alanda ayrımcılık ve mahrumiyetle karşılaşmalarının sonucu olarak tanımlayan bir görüşmeci ise, Kürtlerin Tahran rejiminde üst mevkilerde görev almadıklarına dikkat çekmiş ve bunun Kürtlere yönelik bir ayrımcılık politikası olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu ayrımcılığın hem etnik hem de mezhepsel farklılıkla ilişkili olduğunu belirtmiştir.
- Ehl-i Hak Kürtleriyle gerçekleşen görüşmelerde bazı görüşmeciler Kürtlerin yaşadıkları dört ülkenin merkezi yönetimlerinin baskısı altında olduklarını ifade etmişlerdir. Varlıkları birer tehdit gibi algılandılar. İran Kürtleri arasında önemli sorunlardan biri de mezhepler konusudur. Özellikle Sünni ve Alevi Kürtleri merkezi yönetimin baskısını daha şiddetli hissetmektedir.
- İran'da Kürt gruplar arasında azınlık durumunda olan Ehl-i Hak/Yaresani Kürtlerinin Türkiye'deki Kürtlerle ilgili fazla bir bilgiye sahip olmadıkları gözlemlenmesine karşın, İran rejiminin kendilerine en büyük baskıyı yaptığına dikkat çekmişlerdir.
- İran'daki devrim sürecine Kürtler destek verdi ve Şah'ı gönderdik. Ancak Şah'tan sonra gelen İslam Devrimi'nin İran halklarına,

İran'da yaşayan toplumlara ne getireceğini yaşayarak ve tecrübelerle gördük. Zamanla bunu da öğrendik. Bugünkü İran rejiminde Velayet-i Fakih dediğimiz bir rejim, bir yönetim anlayışı bulunmaktadır. Bu sistem temelde Şiilerin haklarını gözeten bir rejimdir. İran'daki Şii anlayışı ve yönetimi en çok etnik ve mezhep olarak farklı olan iki grubu etkiliyor. Kürtler ve Beluciler Sünni'dir. Dinimizin bir gereği olarak Camiye gitmek istememize rağmen, Sünni camisi yaptırılmasına izin verilmiyor ve Şii imamların arkasında namaz kılmaya zorlanıyoruz.

- Görüşmecilerden önemli bir kısmı etnik düzeyde Farslarla Kürtler arasında bir ortak bağın olmasına karşın, İran'da mezhepçiliğin çok daha önemli olduğuna inandığını ifade etmişlerdir. İran rejiminin Ari ırkı kavramını kullanarak Kürtlerin varlığını önemsizleştirdiğine dair bazı görüşmecilerin ifadeleri dikkat çekmiştir.

İran Kürtleri ile gerçekleşen görüşmelerde mezhep farklılığına vurgu yapılması dikkat çekicidir. İran rejiminin her ne kadar İslami bir rejim olarak kendisini adlandırdığı vurgulanmışsa da, esasında mezhepçi ayrımcılığın Kürtler ve Belucilere karşı uygulandığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda İran rejimini hem Farisi hem de Şii olarak tanımlama yoluna gitmektedirler. Diğer yandan kendilerini Feyli olarak tanımlayan Kürtler ise mezhepçilik vurgusu yapmak yerine etnik düzeyde ayrımcılık vurgusuna yönelmişlerdir. Bununla birlikte İran'da silahlı mücadeleye katılmış 2 görüşmeci de İlam ve Kirmanşah'ta Şiileşen Kürtler üzerinde istenilen örgütlenmenin sağlanamadığını ifade etmişlerdir. Kürt hareketinin Milliyetçi Kürt olarak kendisini tanımlayanların ise mezhepçilik üzerinde fazla durmadıkları dikkat çekmiştir. Bazı görüşmeciler, Şii Kürtlerin de silahlı mücadele içinde yer aldıklarını söyleyerek İran Kürtlerinin Şii-Sünni farkı gözetmeksizin mücadele ettiklerini vurgulamıştır.

İran Kürtleri ile gerçekleşen görüşmelerde mezhep farklılığına vurgu yapılması dikkat çekicidir. İran rejiminin her ne kadar İslami bir rejim olarak kendisini adlandırdığı vurgulanmışsa da, esasında mezhepçi ayrımcılığın Kürtler ve Belucilere karşı uygulandığı ifade edilmiştir.

İran Kürtlerinin Parti ve Silahlı Mücadeleye Bakışları

İran Kürtleri zaman zaman siyasi zaman zaman da askeri yöntemlerle İran'daki Kürt sorununa dikkat çekmişlerdir. Uzunca bir dönemdir KDP ve KOMELE gibi örgütlerin etkin olduğu İran'da KRG'nin oluşumundan sonra ateşkes ilan edilmesiyle, silahlı mücadele PJAK eliyle yürütülmüştür.

PJAK'ın Eylül 2011'den itibaren İran rejimiyle ateşkes yapmasıyla İran içindeki silahlı mücadele de durmuş durumdadır. Buna rağmen İran'da ve dışında gerçekleşen görüşmelerde bu konuda önemli bir beklentinin olduğu dikkat çekmiştir.

- Urmiye, Mahabad ve Senendec bölgelerinden siyasi muhalif Kürt görüşmeciler ise silahlı mücadeleyi devletleri müzakere ve diyaloga ikna etmek için gerekli gördüklerini ifade etmişlerdir. Silahlı mücadeleye karşı olduklarını açıklamalarına rağmen görüşmecilerin yaklaşık % 35'i silahlı mücadele olmadan Tahran rejiminin haklarını vereceğine inanmadığını ifade etmiştir.
- Bölgede Kürt siyasi hareketinin birlikteliğinden söz etmenin imkânı yok. Bütün Kürt siyasi grupları kendilerinin daha doğru olduğunu iddia etmekte ve her biri liderliğinin peşinde koşmaktadır. İran Kürtlerine dönük araştırmaları ile dikkat çeken bir görüşmeciye göre en önemli grup KOMELE ve KDP olmasına karşın onların zamanla bölünerek zayıfladığını belirtmiştir.
- İran Kürtlerine göre halı hazırda İran Kürtleri için mücadele ettiğini ileri süren Kürt partilerinin tümünün birinci gündeminde İran Kürdistanı bulunmamaktadır. Söz konusu partilerin bir kısmı doğrudan İran rejimi ile işbirliği içindeyken diğerleri de başka güçlerin etkisine açık halde olmalarından dolayı İran'da bir türlü Kürtlerin haklarına yönelik askeri bir mücadele başlatılmıyor. Görüşmecilere göre bu durum İran rejiminin bir başarısı olarak görülmelidir.
- İran'da askeri ve siyasal faaliyetlerde bulunan 6 görüşmeci İran'daki Kürtlerin askeri bir mücadeleye hazır olduğunu ancak bir partinin öncülük etmesini beklediğini ifade etmişlerdir. Görüşmecilere göre, İran Kürtleri öncü bir partinin ortaya çıkmamasından dolayı sessiz ve İran rejiminin etkisine açık hale gelmişlerdir. Günümüze İran içinde mücadele eden tüm Kürt partilerinin öncülük rolünü oynayacak kapasitede ve güçte olmadığını da sözlerine eklemişlerdir.
- Görüşmecilerden biri PKK'nın, PJAK'ın savaşma isteğine rağmen Eylül 2011'de tek taraflı ateşkes ilan ederek, İran Kürtlerinin özgürlüğü mücadelesinden vazgeçtiğini belirtmesi dikkat çekicidir.
- Türkiye'deki Kürt hareketinin uzunca bir dönemdir tüm Kürtleri kapsayacak bir yol ve ideoloji ortaya koyamadığını ileri süren bazı İranlı Kürt aydınları ise son 15 yıl içerisinde PKK'nın başarılı bir şekilde İran Kürtleri arasında yayıldığına ve Kürt sorunun PKK yolu ile İran Kürtleri tarafından öğrenildiğini belirtmiştir. PJAK içinde kalmış bazı görüşmecileri ise 2003 öncesi dönemde PKK'nin İran içinde özellikle üniversiteler ve şehirlerde örgütlenmeye çalıştığını, 2003 sonrasında ise kırsal kesimde örgütlenmeye ağırlık verdiğini ifade etmiştir. Bundan dolayı kırsaldaki Kürt örgütlenmelerinin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Kırsaldaki Kürtlerin halen dahi KDP'yi daha iyi bildiği vurgulanmıştır.

- İki görüşmeci de İran'da Demokrat (İ-KDP) partinin daha iyi bilinmesine karşın, ateşkes kararı alınmasından sonra Demokrat Partinin tabandaki gücünü kaybettiğine dikkat çekmiştir.
- Siyasi parti bağlılıkları olmayan İranlı Kürtlerin önemli bir kısmının Türkiye'deki Kürt sorununu PKK ile birlikte tanımaya başladığını ifade etmesi ilginçtir.
- İran Kürtlerinin milliyetçi ve geleneksel yapısına dikkat çeken bazı görüşmeciler ise tarihsel olarak İran Kürtlerinin KOMELE, KDP çizgisinde hareket ettiğini PKK'nın İran'a gelmesiyle toplumsal düzeyde de farklı Kürt grupları ve ideolojileriyle tanıştığını belirtmektedir.
- Diğer yandan İran Kürtlerinin Kürt milliyetçisi olduğunu ifade eden bazı görüşmeciler ise PKK'nin son dönemde barışçıl mücadele adı altında bağımsızlık idealinden vazgeçtiğini belirtmektedirler.
- PKK'nın Suriye meselesiyle ilgilenmesinin ardından İran'daki Kürtlerin haklarından vazgeçtiğini ileri süren bir görüşmeci, PJAK'ın ateşkes kararı almasının büyük bir hata olarak tanımlamıştır.
- Azadi ve İran Demokrat Parti içinde üst düzeyde görevlerde bulunan bazı görüşmeciler, yakın dönemde İran'da da askeri çatışmaların başlayabileceğini ve İran Kürtlerinin buna hazır olduğunu dile getirmeleri dikkat çekicidir.
- Siyasal nedenlerden dolayı İran'ı terk etmek zorunda kalan ancak faaliyetlerini sürdüren İran Kürtlerinin önemli bir kısmı Suriye'de askeri ve Türkiye'de de barışçıl yöntemlerle Kürt sorununun çözülmesinden sonra İran'da da askeri bir çatışmanın başlayacağını ve bunun da doğrudan İran Kürtlerinin öncülüğünde olacağını belirtmişlerdir.
- Bazı görüşmeciler Mahabad'ın Kürt milliyetçiliğinde önemli bir yer olduğunu, yalnızca okumuş kesimlerin değil, yaşları 60'ın üstünde olan tüm Kürtlerin Kürtlük ve bağımsızlık konusunda bir bilgiye sahip olduğunu ifade etmeleri dikkat çekicidir.

Sonuç olarak İran'daki Kürt siyasi partileri ve siyasal aktivistlerin önemli bir kısmının Suriye ve Türkiye'de Kürt sorununun çözümünün ardından İran'da silahlı bir mücadele olgusuna dikkat çekmeleri ilginçtir. İran'daki Kürt bölgesinin söz konusu gelişmeleri takip ettiğini vurgulayan bazı görüşmeciler ise içeride bazı hazırlıkların başladığını ve Kürtlerin sessiz kalmayacağını belirtmişlerdir. Bunun İran rejimi tarafından da görüldüğüne dikkat çeken bazı görüşmeciler son dönemde yaşanan idamların bir anlamda ön almaya ve sindirmeye yönelik olduğunu ifade etmişlerdir.

İran içinde ve dışında gerçekleşen görüşmelerde toplumsal düzeyde Erbil'in İran'daki idamlar başta olmak üzere, mücadeleye tepkisiz kalması durumunda PJAK'ın daha da güçleneceği mesajları alınmıştır. İran KDP'si bağlamında İran Kürtlerini örgütleyen Iraklı Kürtlere yönelik

bir güvensizliğin oluşmaya başladığı, KDP'den doğan boşluğu ise PJAK'ın doldurmaya başladığı ifade edilmektedir. Görüşmecilerden yaklaşık % 30'u ise KOMELE'nin parçalı bir hal alması, KDP'nin sessizliği ve PKK'nın da İran'daki Kürtlere yönelik eylemsizliğinin, İran Kürtlerinde tüm Kürt partilerine karşı negatif bir algının oluşmasına yol açtığını ifade etmiştir. İran KDP'sine yakın olan görüşmeciler ise PKK'nın İran rejimiyle mücadele etmek yerine PJAK'ı ateşkese zorladığı ve bundan dolayı PKK'nın da İran Kürtlerine yönelik kapsamlı bir çözüm ortaya koymadığını ifade etmektedirler. Öte yandan görüşmecilerin önemli bir kısmı ise Suriye meselesinin Kürtler ve Kürt sorununun çözümünde büyük bir rol oynayacağına inandığını dile getirmesi dikkat çekici olmuştur.

İran Kürtlerinin "Büyük Kürdistan" Algısı

Kürt sorununun tartışıldığı tüm ülkelerde ve kesimlerde büyük Kürdistan olgusu konuşmaların bir yerlerinde vurgulanmaktadır. Bazı kesimler bunun yalnızca bir hayal olduğunu ileri sürürken, bazıları ise bunun bir gün gerçekleşeceğine inandığını ifade etmektedir. Diğer yandan milliyetçilik ve ulusçuluğa karşı çıktığını vurgulayan sosyalist ve İslamcı kesimden Kürtlerin tüm halklarla ortak bir yaşam olanı oluşturulması gerektiğini vurgulaması ise dikkat çekici olmuştur. Bu kapsam İran Kürtlerinin görüşlerine yer vermekte yarar vardır.

- Tahran'da yaşayan bazı görüşmecilere göre Büyük Kürdistan kurulması konusunda en zayıf halka İran Kürdistanı'dır. İranlı Kürtler federal yapıyı savunmakta ve İran merkezi yönetiminin anayasal eyalet haklarını uygulamasını talep etmektedirler.
- Kürt sorunu ile entelektüel düzeyde ilgilenen Kürt akademisyenlere göre, Büyük Kürdistan kurulması herkesin rüyasıdır ama şartlar ve gelişmeler bu süreci yönetmektedir. Büyük Kürdistan kurulması her Kürt'ün isteyeceği bir şeydir. Ama öncelikle kendi bölgelerini kurtaramayan Kürtler böyle bir süreci başlatamazlar.
- Urmiye'de PKK/PJAK çizgisinde yakın bir görüşmeciye göre, bölgede büyük Kürdistan kurulması çok zor ve günümüz şartlarında neredeyse imkânsızdır. Ama dört parçalı Kürt coğrafyasında küçük parçalar halinde Kürdistan'lar oluşacaktır.
- Mahabad'daki Kürt siyasi gruplarına göre, Büyük Kürdistan kurulması oldukça zor. Ama bölgedeki Erbil dışında Kürtlerin kendi özerk yönetimlerini veya federal yapılarını teşkil etmesi bekleniyor.
- Siyasi mücadele veren bazı görüşmecilere göre bütün Kürtler Büyük Kürdistan kurulmasını ister bu açıdan Kürtler hepsi aynı talepleri vardır. Ama öncelikle özerk yapılar ve federal yapılar kurmaya çalışıyoruz ancak sonuçta Büyük Kürdistan kurmak hayalimiz var.

- Kürtler nihai hedefte Büyük Kürdistan kurulmasını ister ama sürecin nasıl olacağı Kürtler de bilmiyor. Büyük Kürdistan uzak bir seçenektir. Bölgedeki Kürtler yaşadıkları ülkelerde kendi yapılarını kurmayı hedeflemektedir.
- Mahabad'daki bazı Kürt aktivistlere göre, Büyük Kürdistan kurulması çok zor bir ihtimaldir. Ama Kürtler Erbil benzeri yönetimleri elde edeceklerdir. Bu süreçten sonra Kürtlerin büyük federasyonundan bahsedilebilir. Büyük Kürdistan kurulması için Kürtler arasında ortak bir anlayış oluşmuş değildir. Büyük Kürdistan kurulmadan önce bölgesel yönetimlerin kurulması gerekir ve daha sonra Büyük Kürdistan tartışması bir federasyon olarak daha mantıklı olacaktır.
- Tahran'daki Kürt akademisyene göre, Kürtlerin geleceği 2 etkene bağlı: 1. Uluslararası sistemin Orta Doğu yaklaşımı 2. Kürtlerin birbiriyle ilişkileri. Büyük Kürdistan tartışmaları bunlardan bağımsız olamaz. Dolayısıyla ütopik de olsa Kürt sorununa bölgesel ve uluslararası müdahaleler olmasa sorununun çözümü kolaylaşmaktadır. Büyük Kürdistan konusu bugünkü şartlarda imkânsızdır.
- Kirmanşah'taki Kürt aktivistlere göre, Büyük Kürdistan kurulması bölgede Kürt grupların da ihtilaf içinde olduğu bir konudur. Bazı Kürtler otonom ve federal yapıları savunmakta bazı gruplar özerk yönetim talep etmekte ve bazıları ayrı devlet kurulmasını savunmaktadır. Bütün Kürtler Büyük Kürdistan kurulmasını isteyecektir ama bölgedeki ülkelerin tutumu bu yönde değildir. Uluslararası bazı güçler de Kürtlerin bir devlet oluşturmasını istememektedirler.
- Urmiye ve Mahabad'daki muhalif Kürt gruplara göre, bölgede Kürtlerin tek liderlik ve siyasi çatı altında toplanması çok zordur. Bu nedenle günümüzde Büyük Kürdistan'dan söz etmek gerçekçi değildir. Ama hangi Kürt'e sorsanız hepsi bir devlet sahibi olmak isteyecektir.
- Urmiye'deki PKK/PJAK çizgisine yakın muhalif Kürtlere göre, Büyük Kürdistan kurulması İran Kürtleri arasında konuşulmaktadır ama bunun için çalışma yapılmamaktadır. Ayrılıkçı ve ayrı devlet fikri Türkiye Kürtleri arasında daha yaygındır.
- Senendec ve Mahabad bölgelerindeki muhalif Kürt gruplara göre, Büyük Kürdistan tartışmalarında İran Kürtleri ilk talep ve istekleri ayrı bir devlet değildir ama yaşanan süreçte İran'dan ayrılmak da taleplerden biri olarak öne çıkabilir. Kürtlerin birbiri ile ilişkileri günümüzde büyük bir Kürdistan kurmaya yetmez. En önemli sorun alanları Kürtler için de Suriye ve Irak'ın durumudur.

Yukarıdaki görüşme notlarından da anlaşıldığı üzere, Kürtler arasında Büyük Kürdistan kavramı sürekli kullanılan bir yere sahip olmasına karşın, görüşmecilerin önemli bir kısmı bunun doğrudan gerçekleştirilmekten uzak bir idea olduğunu dile getirmektedir. İran Kürtlerinin önemli bir kısmı Büyük Kürdistan için değil,

İran'daki Kürtlerin hakları için mücadele edilmesini gerektiğini vurgulamasına karşın bazı görüşmeciler ise PKK'nın dört parçalı Kürdistan'ı kuracağım propagandasıyla İran'da etkin bir güç olmaya başladığına dikkat çekmektedirler.

İRAN KÜRTLERİNDE TÜRKİYE'DEKİ BARIŞ SÜRECİNE BAKIŞ

İranlı Kürtlerin temel yaklaşımını içeren Kürt sorunu algısını oluşturan olguların neredeyse tamamının aynı zamanda kendi yaşadıkları İran'da da temel sorun alanları olduğu görülmektedir. İranlı Kürtlerin Türkiye'de yaşanan Kürt sorununa dair bilgi kaynakları genelde internet haber siteleri ve yaşadıkları bölgelerde oluşturulan sosyal ve siyasal ağlarının enformasyon kaynaklarıdır. Ancak son dönemde etkileşim ve bilgi ağının daha da geliştiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, doğrudan yerel düzeyde kurulan öğrenci yapıları ve sivil toplum derneklerinin de bilgilendirici roller oynadığı ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra özellikle görsel medyanın bilgi edinme konusunda önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca son dönemde İran Kürtlerinin bölge ülkelerine gerçekleştirdiği ziyaretler de algı oluşumunu etkilemektedir.

Türkiye'de Kürtlerin yaşadığı siyasal süreçler, demokratik açılımlar ve son olarak barış süreciyle ilgili nasıl bir algı bulunduğu ve bu süreçlerle ilgili bilgi düzeyinin ne olduğunu anlamaya çalıştığımız İran Kürdistanı'nda farklı bakış açıları ve görüşler ortaya çıkmıştır. Daha önceki İran-Türkiye Kürtlerinin ilişkilerinin ele alındığı bölümde belirtilen bu iki ülke Kürtleri arasındaki ilişkilerin sınırlı olması sonucu Türkiye'de yaşanan barış süreci ve demokratik açılımlarla ilgili genel toplumsal grupların Türkiye'deki süreçlerle ilgili ayrıntılı bilgi ve görüş sahibi olmadığı görülmektedir. Ama burada İranlı Kürtler derken özellikle resmi düzeyde adı Batı Azerbaycan eyaleti olarak kabul edilen Kürt bölgelerinde yaşayan ve aslında bir anlamda Türkiye Kürtlerinin devamı olarak görülen Kürtler değerlendirilmemektedir. Zira bu Kürt gruplarının neredeyse tamamen Türkiye'deki Kürt siyasi hareketi ve Kürt toplumunun bir parçası olduğu görülmektedir. Bu yüzden İran Kürtleri kavramını kullanırken, Kürdistan Eyaleti düzeyinde bir yaklaşım sergilenmiş ve aynı zamanda Urmiye'nin güney bölgeleri ve İran Kürdistan eyaletiyle birlikte Kirmanşah ve İlam Kürtleri kastedilmiştir.

İran Kürtlerinin Türkiye'de Kürtlerin yaşadığı siyasi ve askeri süreçleri genel hatlarıyla bildikleri ve yaşanan süreçlerle ilgili Kürt medyasının özelikle de Sorani ve Fars dilinde yayın yapan internet haber sitelerinin konuya dair verdiği haberlerden bilgi sahibi oldukları görülmektedir.

İran Kürtlerinin farklı siyasal ve toplumsal grupları, genel hatlarıyla Türkiye'deki Kürtlerin elde edeceği demokratik haklar ve siyasal başarıların kendilerini etkileyeceğini düşünmektedirler. Bazı Kürt grupları barış sürecinin politik bir oyun olduğu ve sürece fazla güvenilmemesi

gerektiğini iddia etmekte ve İran ve Türkiye devletleri arasında Kürtlerin kontrolü ve yönlendirilmesi konusunda çok derin ilişkiler olduğunu savunmaktadırlar. Türkiye'de yaşanan barış süreci ve demokratik açılımların Kürt toplumu doğrudan etkilemeyeceğini ama İran devletinin Kürtler konusunda açılım yapmak durumunda kalarak siyasal tutum değişikliğine gidebileceğini düşünen kesimler, Ankara ve Tahran rejimleri arasında farklar olduğunu ve Tahran'ın çok katı ve demokratik açılımları önemsemeyen bir yapısı olduğunu ve bu nedenle Tahran yönetiminin Kürtlere yönelik siyasal ve taktiksel tutum geliştireceğini savunmaktadırlar.

Bu konularla ilgili Kirmanşah Kürtleriyle yapılan bir görüşmede ortaya koyulan bir görüş oldukça düşündürücüdür. Kirmanşahlı bir Kürt akademisyen "Türkiye'deki barış süreci ve Kürt sorununun çözümüne yönelik girişimler İran Kürdistanı'ndan ziyade Batı Azerbaycan'da Türkiye sınır bölgelerinde yaşayan Kürtler için farklı süreçler başlatabilir ve bu süreçler bölgede yaşayan Kürtler ve Türkler arasında sorunların yaşanmasına neden olabilir" tespiti İran Kürtlerinin Türkiye'de yaşayan barış süreci ve demokratik açılımların çok farklı boyutlarda bölgede etkileri olabileceğini göstermektedir. Aynı şekilde Batı Azerbaycanlı bir akademisyenle yapılan görüşmede de kendisinin Kürtlerle ilgili bilgileri Kürt TV'lerinden öğrendiğini ifade edilmiş ancak, Kürtlerin rejim karşıtı olduğu ileri sürülmüştür. Kürtlerden farklı kesimlerin Türkiye'de yaşanan barış süreci ve demokratik açılımlarla ilgili çeşitli görüşleri ve bakış açıları olduğu da görülmektedir. Urmiye'de gerçekleşen görüşmede bir Kürt aktivist, "İran Kürtleri Abdullah Öcalan tutuklandığında gösteri yapmışlardı. Öcalan özellikle PJAK'a bağlı Kürt grupların lideridir. Türkiye'de Kürt sorununun çözümü için gerçekleştirilen girişimler başarılı olması durumunda aynı yöntem İranlı Kürtler tarafından da uygulanmak istenecektir" diyerek barış süreci ve demokratik açılımların İran'da bazı Kürt grupları nasıl etkileyeceğini de ortaya koymaktadır. Urmiye Kürtlerinden diğer bir öğrenci "Türkiye'deki Kürt sorununun çözümü için izlenen süreci takip etmeye çalışıyoruz. Henüz daha başlangıç. Kanuni ve anayasal açıdan gerçekçi ve elle tutulur her hangi bir hak kazanımı olduğunu görmedik"; ancak haklar verilirse, İran rejimi de bu yönde atım atmak zorunda kalacaktır tespiti yapılmıştır. Aynı görüşmeci Türkiye'de yaşanan barış süreci ve demokratik açılımların siyasal söylem ve iyi niyet gösterisi düzeyinde kaldığına da işaret etmektedir. Yine Urmiye Kürtleriyle yapılan görüşmelerde bir işadamı ile yapılan mülakatta "Kürtler olarak Erdoğan yönetiminin Suriye'deki tutumu ve politikaları karşısında Kürt sorununa yaklaşımının da değişebileceğini düşünüyoruz. Siyasi konularda tam güven ve inanç olmaz. Erdoğan yönetimi barış süreci ile politik çıkarlarını korumaya çalışmaktadır ve Türkiye'nin çıkarlarının değişkenliği tarihi süreçte Kürtler tarafından çok iyi bilinmektedir" diyerek barış süreci ve demokratik açılımların kırılganlığına dikkat çekmektedir. Yine aynı bölgeden bir Kürt üniversite öğrencisi "Erdoğan

yönetiminin barış süreci karşısında tutumu ve izlediği politikalar zaman zaman güven ortamını zedelemektedir. Kürtler Türkiye'ye hiçbir zaman tam olarak güvenememektedirler" çıkışıyla Kürtlerin barış süreci ve demokratik açılımlara yönelik tam bir güven içinde olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Öte yandan İran'da önemli bir askeri gücü bulunan bir Kürt Partisine liderlik eden biri ise Erdoğan'ın Kürt sorunu çözmek için cesur adımlar attığını, kendisinin PKK liderliğine barış sürecini devam etmeleri için ricada bulunduğunu; ancak İran'ın barış sürecini bozmak için caba harcadığını dile getirmesi dikkat çekicidir. Aynı şekilde bir başla İran Kürt partisinde üst düzey görevde bulunan kişi de Türkiye'nin barış sürecinden geri dönemeyeceğini, bunun İran tarafından da algılandığını; ancak İran'ın diyaloğa kapalı bir rejim olduğundan çatışmaların başlayabileceği uyarısında bulunmuştur.

Genel hatlarıyla Türkiye'de Kürtlerin muhatabı olduğu barış süreci ve demokratik açılımların İran'da yaşayan Kürtlere ve Tahran yönetimine de etkide bulunacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda görüşmeler de elde edilen bilgi ve mülakat notları, İran Kürtlerinin bu süreçlere yönelik tespit, eleştiri, öneri ve değerlendirmeleri maddeler halinde aşağıda verilmiştir:

- Mahabad ve Urmiye'deki bazı Kürt gruplara göre, PKK silahlı mücadelesi Türkiye'yi müzakere ve diyaloga çekmek içindi ve artık silahlı mücadeleden ziyade demokratik ve hukuki mücadele yolu açılmıştır. Bu zamandan sonra PKK'nın silahlı mücadelesi ters tepecektir. Aynı şekilde barış sürecinin sonlanması ve olumsuz sonuçlanması Türkiye için de yıkıcı olacaktır.
- Urmiye'deki Kürt aktiviste göre, Kandil barış sürecine yönelik olumsuz olmasına karşın Öcalan'ın liderliğinin kutsanmış olmasından dolayı, İmralı'ya teslim olmak zorunda kaldı. PKK evet liderlik böyle diyor ancak ben bunu doğru bulmuyorum diyemez. Lidere karşı çıktığı anda, örgüt içinde bir parçalanma yaşanır. PKK kendi yarattığı kutsanmış liderin yolunda barış süreci içinde gidip gelecektir. Bundan dolayı Türkiye Öcalan ile anlaşabilirse, PKK gibi İran ve Suriye'nin de içinde yer aldığı tüm Kürt toplumu ve örgütleri üzerinden büyük bir etkiye sahip bir örgütün politikalarını da etkileyecek devlet olabilir.
- Urmiye başta olmak üzere Senendec ve Mahabad'daki bazı görüşmecilere göre, barış sürecinin olumsuz sonuçlanması durumunda, bölgedeki denklemler değişecek ve bu durumda Kürtlerin konumları da zayıflayabilecektir. Kaybeden taraf sadece Kürtler değil tüm bölge halkları olacaktır. Barış sürecinin başarılı olması için Kürtleri eşit vatandaşlar olarak gören bir paradigmayla hareket etmek gerekir. Barış sürecinde gelinen noktada Kürtlerin hangi talepleri kabul edilmiş ve haklar iade edilmiştir dersek henüz bir gelişme yoktur.
- • Urmiyeli Kürt muhaliflere göre, barış sürecinin sonuçlanması ve Kürtlerle ilgili olumlu gelişmeler olması için anayasanın de-

ğişmesi gerekir. Anayasal haklar Kürtler için tazmin edilmeye başladığında Kürt sorununun çözümü başlayacaktır. Türkiye'de Kürt sorununun çözümü ve barış sürecinin başarılı olması İran Kürtlerini de etkileyecektir. Ama İran ve Türkiye Kürtleri arasındaki bağlar daha zayıf ve birbirileriyle ilişkileri daha sınırlıdır. Kürtlerin farklı bölgelerde farklı talepleri olduğundan, etkinin nasıl olacağını şimdiden öngörmek zordur. Türkiye'nin barış süreci buradaki Kürtler için önemli bir fırsat. Bu fırsatı kullanmak bölgedeki tüm Kürtlerin kaderine etki edecektir.

- Başta Kirmanşah olmak üzere İlam ve Tahran'daki Kürt muhaliflere göre, Türkiye'nin barış süreci İran Kürtleri tarafından bilinmemektedir. Ayrıca Türkiye Kürtleri ve İran Kürtleri arasında siyasi ve sosyal ilişkiler daha zayıftır. Görüşmelerin şeffaf yürütülmesi durumunda İran Kürtleri de konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olacaktır.
- Mahabad'daki muhalif bazı Kürt gruplara göre, barış süreci Türkiye'ye dayatılmış bir süreçtir. Türkiye'de tüm devlet ve toplum bileşenleriyle bu süreci benimsememektedir. Böylelikle bu süreç çok kırılgan bir yapıya sahiptir. İran Kürdistanı'nda sürecin birçok açıdan formalite olduğu düşünülmektedir. İnkâr politikalarının ortadan kaldırılması, Kürtleri talep ettikleri hakların verilmesiyle barış süreci çözüm sürecine dönüşecektir. Bu konuda İran Kürtlerinin beklentileri yüksek derecededir. Barış süreci ile başlayan süreç Kürtlere yönelik bölgede artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı bir süreçtir.
- Urmiye'de PKK/PJAK çizgisindeki Kürt aktivistlere göre, Kürt sorununun Türkiye'de çözümü ve barış sürecinin devam etmesi bölgedeki tüm ülkelerde Kürtlerle birlikte diğer etnik ve mezhebi grupların da durumunda önemli değişiklikler oluşturacaktır. Türkiye'nin öncü ülke olma durumu vardır. Barış sürecinin nihai sonuçları ne olabilir diye bakıldığında Kürtler kimliğine ve haklarına kavuşurlar ama ülkedeki baskın etnik gruplar Kürtlerin güçlenmesi karşısında nasıl bir tutum izlerler bu önemli bir konu.
- Urmiye'deki Kürt muhaliflere göre, barış süreci bir başlangıçtır ve iyi bir başlangıç ama şartları ve talepleri belli olan Kürtlerin bu şartları ve taleplerinin politik olarak kullanılmaya çalışılması ya da bir takım formalitelerle sürecin uzatılması tarafların kaybedeceği bir süreci doğurur. Barış sürecinin en önemli açmazı siyasi değil toplumsaldır. Türkiye'deki toplumsal grupların Kürtlerle ilgili sorunları vardır ve toplum Kürt sorununun çözümüne nasıl yaklaştığı önemlidir. Barış sürecinin en önemli aşaması silahların bırakılması ve siyaset yapmanın tüm kanallarının demokratik şekilde açılmasıdır. Yoksa barış süreci açmaza girebilir.
- Kirmanşah ve bölgesinde yaşayan Yaresani Kürtlerin büyük bir kesimi, "Türkiye'deki Kürt sorununun çözümüne yönelik biz İranlı Yareseniler süreçle ilgili çok ayrıntı bilmiyo-

ruz ve müzakereler yapılmakta ama bazı karanlık noktalar var. Açık olması durumunda İran Kürtlerinin sürece bakışı ve desteği daha yoğun düzeyde olacaktır" düşüncesindedir.

- Kürt sorunu ile entelektüel düzeyde ilgilenen Senendec'teki Kürt akademisyene göre, açık bir şekilde barış sürecinden geri dönüş söz konusu değildir. Bu süreci artık iki tarafta geri döndüremez. Tüm taraflar barış sürecinden geri dönmeyi istememektedir. Bölgede Kürt sorununun çözümü öncelikle her hangi bir pazarlık ve siyasi oyun olmadan hakların verilmesi ve Kürtlerin taleplerinin resmi olarak tanınmasıyla başlayacaktır. PKK'nın silahlarıyla çekilmesi ve silahlarını teslim etmemesi, Türkiye için önemli bir mesajdır. Kürtler barış ve demokrasi ile sorunların çözümünü istiyor ama kendilerine karşı gelişebilecek olumsuz durumlara da her zaman hazır olduklarını ve kendilerini savunmaya devam edebileceklerini vurguluyorlar.
- Tahran'da Kürt sivil aktivist gruplara göre, Türkiye'de Kürtler siyasi ve demokratik mücadele ile kazanımlarının daha fazla olacağını anladı ve bu yönde hareket etmeyi seçti. PKK'nın silahlı mücadelesi artık anlamını kaybetmiştir. Tartışmasız çözüme kavuşması gereken meselelerin başında ana dilde eğitim meselesi gelmektedir. Kürtlerin siyasal ve ekonomik alanlarda gelişmesinin yolu açılması gerektiği gibi Kürtlere sosyal ve kültürel alanlarda kendilerini geliştirecek fırsatlar tanınmalıdır.
- Kirmanşah'taki Kürt akademisyene göre, Türkiye'deki Kürt sorunu ve barış sürecinin olumlu sonuçlanması sadece Kürtler açısından değil bölgedeki tüm etnik ve dini gruplar için yeni milat olacak girişimleri başlatacaktır. Diğer halklarda Kürt sorununu demokratik yollarla çözülebileceğini düşünmeye başlayacaklardır.
- Urmiye'deki PKK çizgisindeki Kürt muhaliflere göre, barış sürecinin sadece hükümetin katıldığı bir süreç olması kaygı verici diğer muhalif parti ve STK'lar da sürece katılması süreci olumlu etkileyecektir. Barış süreci aslında bir tür söylem olarak kaldı ve kanuni siyasi adımları atılmış değil henüz. Sürecin nasıl evrileceği hükümet ve siyasi partilerin STK'ların tutumuna bağlıdır.
- Urmiyeli Kürt muhaliflere göre, Türkiye Kürtlerinin bölgede siyasal ve ideolojik rakipleri olan Kürt yapılar mevcut ve Kürtler arasında rekabet henüz tam olarak ortaya çıkmış değildir. Barış sürecinin buna nasıl etki edeceğini bilmiyoruz.
- Tahran'daki üniversiteli Kürt aktivistlere göre, barış süreci aslında her iki tarafın da silahlı mücadeleden bıktığı ve sürecin her iki tarafın da vazgeçemeyeceği bir durum haline gelmiştir.
- Mahabad'daki KOMELE ve KDP'ye yakın bazı gruplara göre, barış süreci Türkiye Kürtlerinin silahlı mücadelesinin önünde büyük bir engel olmuştur. Türkiye Kürtleri bundan sonra tekrar silahlı bir mücadeleye girişeme-

yecektir. Bu nedenle Türkiye Kürt hareketi demokratik ve siyasal yapılanmasını en üst düzeye çıkarmalı ve mücadelesini demokratik yollardan devam ettirmelidir.

- Urmiye'deki PKK çizgisindeki Kürt muhaliflere göre, Erdoğan yönetiminin Kürt sorununun çözümünü zaman zaman politik manevra alanı olarak lanse etmesi güven ortamını olumsuz etkilemektedir. Erdoğan hükümetinin Kürtler karşısında attığı adımlar önemlidir ama Kürtlerin talepleri henüz karşılanmamıştır ve Erdoğan yönetimi bu konuda ne yapacağı bilinmemektedir. Erdoğan, Öcalan ve Barzani üçlüsü bölgedeki Kürt sorununun çözümünü gerçekleştirebilecek güçtedirler. Ancak bu durumda doğrudan İran'ı da etkiler. Barış süreci Türkiye'yi bölgedeki değişimin öncüsü haline getiriyor. Barış süreci ile birlikte Güney'deki Kürtler ve İran'daki Kürtler Türkiye'ye sempati duymaya başladı. Aslında Türkiye bir yandan kendi iç sorununu çözerken diğer taraftan da bölgede daha fazla dost ve müttefik kazanmış oluyor. Kürt sorunu Ortadoğu'da çok ciddi ve önemli bir sorundur. İran Kürt hareketinin öncüleri olarak bizler İmralı ile görüşmeleri yakından takip ediyoruz. Ortadoğu'daki bütün Kürtler gibi İran'daki Kürtler de çözüm sürecini olumlu görüyor. İran idamları İran'daki Kürtler bu süreçten etkilenip, baskılarını artırmasınlar diye gerçekleştiriyor. Ankara Kürtlere kapılarını açarken, yeni bir süreç başlatırken Tahran idam yönünde kararlar alıyor. İran Kürtleri olarak Türkiye'nin de bizim dostumuz olmasını istiyoruz. Ortadoğu'da Kürt ve Türk kardeşliği hem Kürtlerin hem de Türklerin kazanımına yol açar. Bundan dolayı hem PKK hem de devlet barış sürecini devam ettirmelidir. Türkiye Kürtleri bugüne kadar elde ettikleri sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik haklardan geri adım atmayacaklardır ve Türkiye yönetimi bu hakları genişletmek ve demokratik bir yapıya kavuşturmak zorundadır. Asıl sorun Türkiye toplumunun Kürtler konusunda önyargıları ve toplumsal barışı hedef alabilecek girişimlerdir.
- Özellikle Mahabad ve Senendec merkezli muhalif Kürt gruplara göre, barış sürecinin ayrıntıları bölgedeki Kürtler tarafından bilinmemektedir. Her iki taraf da süreçle ilgili bilgilendirme yapmamaktadır. Gerek Türkiye yönetimi ve gerekse de PKK süreçle ilgili daha şeffaf ve net bilgilendirme yapmalıdır.
- İran KDP'sinden bazı yetkililere göre, barış sürecinin en büyük handikabı bu sürecin kamuoyu ile birlikte yönetilmemesidir. Yani süreçle ilgili sadece kapalı kapılar ardında yürütülen müzakereler ve bunların halklarla paylaşılmaması süreçle ilgili güven ortamını zedelemektedir. Barış sürecinin en önemli açmazlarından biri de Türkiye'deki Kürt olmayan halkların konuya bakışı ve sürece katılımının tespit edilememiş olmasıdır. Kürtler Erdoğan yönetimine çok fazla güven duymamaktadırlar. Ama son 30 yılda Kürtlerin elde

ettiği önemli açılımlar Erdoğan yönetimi döneminde sağlandığı için imtiyaz verilmektedir.

- İranlı KOMELE'ye yakın Kürt muhaliflere göre, Türkiye'deki açılım süreci formalitedir ve Türkiye'de bu açılıma yönelik gerçek anlamda bir inanç ve istek yoktur. Ankara yönetimi politik formalitelerle süreci yönetmeye çalışmaktadır. Türkiye'yi barış sürecine iten PKK ve Türkiye Kürtlerinin direnişi olmuştur.
- Urmiyeli Kürt muhaliflere göre, İran Kürtleri Abdullah Öcalan tutuklandığında gösteri yapmışlar ve Öcalan'a bir sempati vardır. İran Kürtleri Öcalan'a güven duymaktadırlar. Barış süreci Türkiye yönetiminin eline güçlendirmek için girişilen bir süreçtir ve burada Kürtlerin de çıkarları söz konusudur. Barış süreci sonunda anayasal düzenleme Kürtlerin taleplerine yönelik yapılmazsa sorun çözüme kavuşmayacaktır. Barış süreci hâlihazırda devam ediyor gibi gözükmektedir. Kürt sorunu sadece barış süreciyle çözüme kavuşabilecek bir sorun değildir. Süreç çok daha uzun bir zaman alacaktır ve toplumun buna katılımı sürecin başarısını belirleyecektir. Barış süreci Türkiye'de Kürt sorununun çözümü için nihai süreç olmamalıdır. Bu çözüm için başlangıç sürecidir. Barış süreci Kürt sorununu tamamen çözecek bir süreç değildir.
- Tahran'daki Kürt aktivistlere göre, barış süreci öncelikle Kürtlerin sorunu olan kimlik ve kültür sorunlarının çözümü yönünde ciddi bir adım olmuştur. Ama siyasi çözüm için henüz başlangıç aşamasındadır barış süreci. Barış sürecinin en büyük açmazı tarafların yeniden silahlara sarılması olacaktır. Ayrıca Türkiye toplumunun Kürt sorunu konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gereklidir. Toplumun katılmadığı bir çözüm süreci sadece siyasi olarak çözülemeyecektir.
- Mahabad ve Senendec'te görüşülen bazı Kürt akademisyenlere göre, Türkiye siyasi açıdan değil toplumsal açıdan Kürt sorununun çözümü konusunda belli bir noktaya ulaşmamıştır. Bu durum en önemli konudur barış süreciyle ilgili. Türkiye ekonomik kalkınmasını sürdürebilirse ve Kürtler dışındaki toplumlarını memnun edebilirse Kürt sorunu konusunda toplumunu ikna edebilir. PKK'nın ilişkileri Türkiye ile yapılan pazarlık ve müzakerelerin ne olduğu şeffaf bir şekilde bilinmemektedir. Barış sürecinin başarılı olmasının temel çıkış noktası Kürtlerin haklarını her hangi bir pazarlık ve siyaset aracı yapmadan vermekten geçmektedir.
- Mahabad'da İran KDP'sinden Kürt muhaliflere göre, Kürtlerin talepleri değil, Kürt siyasal grupların taleplerinden bahsetmek gerekir. Barış süreci Kürt bireyleri doğrudan etkilemeyecektir ama siyasal grupların hareketleri barış sürecinden etkilenebilir.
- Urmiyeli Kürt aktivistlere göre, barış sürecinin başarılı olması için Kürtlerin birinci derece vatandaşlar olması yönündeki engeller ortadan kaldırılmalıdır. Barış süreci içinde kültürel adımlar da atılmalı ve Kürtlerle-Türklerin

dostluğu ve birlikteliğini işleyen filmler ve dizilerle süreç güçlendirmelidir. Barış süreci bölgedeki Kürtlerin arasındaki ilişkilerde de etkili olacaktır. Ayrıca Kürtlerin yaşadığı ülkelerin yönetimlerinde de etkiler yapacaktır. Barış sürecinde Türkiye her hangi küçük tahriklere kapılıp süreci bitirmemelidir. Erdoğan hükümeti barış süreci ile seçimleri garanti altına almaya çalışmaktadır. İran Kürtleri olarak Türkiye'ye bu konuda güven tam değildir.

- Tahran'daki Kürt bir akademisyene göre, barış süreci hem TC hem de PKK için hayati bir süreçtir. Sonuçsuz kalması her iki tarafın da zararına olacaktır. TC, PKK ile ve Kürtlerle anlaşmak zorunda kalmıştır ve bu süreci olumlu sonuçlandırmak zorundadır. PKK hem terör örgütü olmadığını ve hem de Kürt halkının temsilcisi olduğunu ortaya koyduğu barış sürecine ihtiyaç duymaktadır. Barış süreci Kürt sorununun çözümüne katkı yapacaktır ancak sürecin devamlılığı ve kazasız bir şekilde tamamlanması önemli.
- Barış süreciyle birlikte Kürtlerin bireysel ve toplumsal talepleri ve haklarının karşılanması beklenmektedir. Ama bu süreçle bunlar karşılanamazsa çözümsüzlük çok daha olumsuz etkilere sahip olacaktır bölgede.

Sonuç olarak; barış sürecine dönük İran Kürtlerinde önemli bir ilginin oluşmaya başladığı gözlemlenmektedir. Ancak, bununla birlikte barış süreci konusunda yeterli bilginin ve algının henüz oluşmadığı dikkat çekmektedir. İran Kürtlerinin önemli bir kısmı barış sürecine dönük şeffaflık konusunda hem Türkiye'ye hem de PKK'ya eleştiri getirdiği dikkat çekmektedir. Bazı kesimler, Türkiye'nin sürecini desteklemeyeceğini ileri sürürken, önemli bir kısmı ise her iki aktöründe geri adım atmasının zor olduğunu düşünmektedir. Genel olarak bakıldığında ise barışçıl çözüme büyük bir destek olduğu dikkat çekmektedir. Sürecin desteklenmesinin temel nedeni ise Türkiye'nin ardından İran'ın da Kürt sorununun çözümünde arayışlara başlayacağına dair bir beklentinin oluşmasıdır.

BARIŞ SÜRECİNİN İRAN KÜRTLERİNE ETKİSİ ALGISI

Barışı sürecinin olumlu veya olumsuz sonuçlanmasının doğrudan İran Kürtlerini de etkileyeceğine dair yüksek bir beklentinin olduğu saha araştırması sırasında gerçekleşen görüşme ve gözlemlerde ortaya çıkmıştır. İran Kürtlerinde oluşan beklentinin nedenleri arasında bunun Tahran'ın Kürt sorununa bakışına etki edeceğine dair bir algıdan kaynaklandığı gözlemlenmektedir. İran Kürt partilerle gerçekleşen görüşmelerde katılımcıların yaklaşık % 50'si Kürt sorununun Suriye'de askeri, Türkiye'de ise barışçıl yöntemlerle çözülmesi durumunda İran'ın da ya çatışmaları ya da barışçıl girişimleri kabul etmek zorunda kalacağına dair bir beklenti bulunmaktadır. Dolayısıyla en azından İran Kürtlerinin önemli bir kısmı, İran devletinin bölgede yaşananlardan dolayı Kürt sorunu konusunda adım atmak zorunda kalacağını düşünmektedir. Bu bağ-

lamda gerçekleşen görüşmeler sırasında genel olarak barış sürecinin İran Kürtlerine etkisini şu şekilde dile getirilmiştir.

- Görüşmecilerin önemli bir kısmı Irak Kürdistanı'nın elde ettiği başarılar ve kurulan yapının tüm bölgedeki Kürtleri etkilediğini düşünmektedir. Ancak bu konuda farklı bakış açılarının olduğu gözlemlenmektedir. İran KDP'sinin üst düzeyinde yer alan bazı görüşmecilere göre Irak Kürdistanı'nda yaşanan değişimden birincil derecede Türkiye etkilenmiştir. Bunun bölgeyle kurulan ticari ve siyasi ilişkilerin yanı sıra kamuoyunda da Kürdistan'a yönelik bir bilgilenmenin oluşması önemli olmuştur. Görüşmeciler Irak Kürdistanı'ndaki devrimin İran'daki Kürt hareketini olumsuz etkilediğini; Erbil'in özerklik elde etmesiyle İran KDP'sini ateşkese zorladığını ve bunun da ateşkesin İran Kürtlerinin çıkarına olmadığının zamanla ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir. Diğer yandan Türkiye'de Kürtlerin elde edeceği başarıların ise İran ve Suriye'de ciddi etkiler yapacağını; bilinçli olmasa da Kürtlerin birbirlerini etkileyebildikleri ileri sürülmektedirler. Bu kapsamda İran KDP'sine bağlı kesimlere de Türkiye'de barışçıl görüşmelerin sonucunda elde edilen kazanımların doğrudan diğer süreçleri motive edeceğine inanmaktadırlar.
- Görüşmecilerin yaklaşık % 75'i Türkiye'deki Kürt sorununun çözümünün bölgedeki tüm Kürtleri yakından ilgilendirdiğine inanmaktadır. Tüm bölge devletlerinin geri durama-yacakları süreçlere girecekleri ifade edilmektedir. Diğer % 20'lik kısım ise PKK'nın dört parçada bağımsızlık tezinden vazgeçtiğini, yerel özerkliği bile dile getirmekten kaçındığını bundan dolayı İran Kürtlerinin Türkiye'deki çözüm sürecinden doğrudan etkilenmeyeceğini ileri sürmektedirler. Geri de kalan % 5'lik kesim ise etkinin olumsuz olma ihtimali üzerinde durmaktadır.
- İran'da askeri çatışmalara katılmış biriyle gerçekleşen görüşmede, barış sürecinin başarıya ulaşması durumunda PKK'nın İran'ın elinden alınabileceğini ileri sürmüştür. İran rejiminin PKK'ye lojistik ve silah desteğini verdiğini belirten görüşmeciye göre PKK'nın çıkmazı da İran'la ilişkilerini kopartamamasıdır. Görüşmeciye göre, barış sürecinin gerçekleşmesi durumunda PKK'da İran rejiminden azade olarak hareket etme kabiliyeti elde ederek, İran Kürtlerine gerçek desteği verecektir.
- Azadi Partisi üst düzey yetkilisiyle yapılan mülakatta Partisi adına Cemil Bayık ile gerçekleşen görüşmede kendilerinin barış sürecini desteklediği ifade edilmiştir. PKK ile üst düzeyde gerçekleşen görüşmede sorunun nihayetinde Öcalan'ın, Türkiye'deki Kürtlerin ve Türkiye'nin sorunu olduğu fakat Kürdistan Azadi Partisi olarak, bütün Ortadoğu'daki Kürtler gibi kendilerinin de görüşmeleri ve çözüm sürecini desteklediğinin ifade edildiği belirtilmiştir. Parti olarak

Türkiye'nin sadece kendi sınırları içerisindeki Kürtlerin değil bütün Orta Doğu'daki Kürtlerin sorunlarının çözümü için bir model ülke olabileceğine inandıklarını ifade etmişlerdir.

- İran Kürtlerinin hakları adına siyaset yapan bir görüşmeciye göre Türkiye ve İran bölgede tarihi iki rakip ülke olmasına karşın, Kürt sorununda ortaktırlar. Görüşmeci ailesinin tarihsel olarak hem İran KDP'si hem de PKK ile doğrudan ilişki içinde olduğunu ve her iki parti içinde silahlı mücadeleyi sürdüren akrabalarının olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla İran Kürtlerinin mücadelesini daha çocukken öğrenme fırsatı bulduğunu belirten görüşmeciye göre İmralı ile diyalog süreci başlamadan önce İran ve Türkiye'nin Kürt sorunu konusundaki yaklaşımı benzerdi. İran rejimi Kürt sorununu Türkiye'ye karşı sürekli bir koz, bir kart olarak gördü. Öcalan ile görüşmelerin başlamasından sonra İran bu görüşmelerin son bulmasını ve bu sürecin bitmesini istiyor. Bu yönde güçlü bir çaba harcandığının görülmesi gerektiğini dile getiren görüşmeciye göre Türkiye'de barış görüşmelerinde samimiyet konusunda güven verici adımlar atmış değildir.
- Hem PKK hem de KDP içinde uzun yıllar kalmış ve 3 bölgede aktif silahlı çatışmalara katıldıktan sonra emekliye ayrıldığını belirten bir görüşmeciye göre barış sürecinin başarılı olması kadar başarısız olması da bölge Kürtlerini derinden etkileyecektir. Barış sürecini başarılı olması İran Kürtlerinin federasyon taleplerini daha net bir şekilde gündeme getirecektir. Başarısız olması durumunda ise savaşın tüm bölgede yayılacağını dile getirmektedir. Bununda birlikte görüşmeci barış sürecinin anlamsız olduğunu, hakların silahlı mücadele dışında bir yöntemle elde edildiğine inanmadığını da özellikle belirtmek istemiştir.
- Kendilerini İran Kürtlerinin gerçek temsilcileri olarak tanımlayan 3 görüşmeci hem PJAK, hem KDP hem de barış sürecine dönük farklı bir yaklaşım ortaya koymuşlardı. Siyasal olarak kendilerini Kürt milliyetçisi olarak tanımlayan görüşmecilerin ortak özelliği İran'daki ateşkeslere karşı olmaları ve Türkiye'deki barış sürecinin İran'da silahlı mücadeleye yol açacağına inanmalarıdır. Görüşmecilerin sözleriyle ifade edecek olursak: "PKK, 2011 tarihinde İran rejiminin Kandil'e saldırısını durdurmak için PJAK'ı ateşkese zorladı. Oysa söz konusu tarihlerde İran Kürtlerinde büyük bir uyanış ve PJAK'a destek vardı. PKK, kendisini korumak için İran Kürtlerinin mücadelesini bertaraf etti. Ondan sonra İran Kürtlerinde bir durulma ve soğuma yaşandı. Dolayısıyla barış süreci başarılı olursa, İran Kürtleri de kendi mücadelelerini yürütme konusunda bağımsız kararlar alabilecektir. İran Kürtlerinde İranî Kürtlerinin liderliğinde olmayan Kürt örgütlerine karşı bir hayal kırıklığı vardır. KDP'nin ardından PKK'de kendi varlığını korumak için İran rejimiyle anlaşma

yoluna gitmiştir. Barış süreci ile birlikte PKK Türkiye'ye odaklandıkça ve Türkiyelileştikçe İran Kürtleri de daha bağımsız hareket etme kabiliyeti elde edecektir. Barış süreci İranlı olmayan Kürt partilerinin tüm anlaşmaların geçersiz olmasına yol açacak ve İran Kürtlerinde yeni bir sürecin başlamasına yol açacaktır".

- Urmiye kökenli birisiyle gerçekleşen görüşmede şunlar ifade edilmiştir: "Türkiye'deki barış süreci ve Kürt sorununun çözümüne yaklaşan girişimler İran Kürdistanı'ndan ziyade Batı Azerbaycan'da Türkiye sınır bölgelerinde yaşayan Kürtler tarafından takip edilmektedir. Türkiye'de yaşamını yitiren Kürtlerin önemli bir kısmı da bu bölgedendir." Görüşmede İranlı aktivist Türkiye'deki Kürt sorunun doğrudan Batı Azerbaycan olarak resmi düzeyde ifade edilen bölgedeki gruplar arasında da gerginliğe ve çatışmaya yol açma olasılığını dile getirmiştir.
- Kendisini Kürt milliyetçisi olarak tanımlayan ve İran'da rejim güçlerine karşı askeri mücadeleye katılmış bir görüşmeciye göre barış görüşmeleri taktiksel adımlardan öteye bir durum değildir. Güçlü olan tarafın barış yapmayacağını ifade eden katılımcı ne Türkiye'de ne de İran'da barışçıl yöntemlerle Kürtlerin hak elde edeceğine inanmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte küçük bir olasılık olarak değerlendirildiğinde Türkiye'deki barış sürecinin İran'a 2 şekilde etki edeceği düşünülebilir. Katılımcıya göre İran rejimi Kürtlerin talepleri karşısında ya barışı ya da şuan olduğu gibi kapsamlı bir savaşı göze almak zorunda kalacaktır. Katılımcı savaş veya barışçıl süreçlerin sonucunda kazanan tarafın Kürtler olacağını ileri sürmüştür.
- Urmiye'den görüşmelere katılan sivil bir aktivist barış süreci kapsamında PKK'nın Türkiye'den Irak, İran ve Suriye'ye geri çekildiğini belirtmiş ve İran Kürdistanı'na giriş yapan silahlı PKK unsurlarının hem İran rejimi hem de bazı Kürt grupları açısından izlendiğini ifade etmiştir. Katılımcıya göre İran rejimi PKK güçlerini kontrol altına tutmak için diğer Kürt grupları ise PKK'nin siyasi veya askeri kararlar alıp almayacağına göre pozisyon almak için PKK'yi izlediğini ifade etmiştir. Katılımcı çözüm süreci ilerlerse, İran'da da sorunların başlayacağını ve bunun da İran'dan başlayıp Suriye'ye kadar uzanan bir hat üzerinde İran-PKK çatışmasına dönüşebileceğini ileri sürmüştür.
- Kendisini Feyli Kürt olarak tanımlayan bir katılımcı Türkiye'deki siyasi ve demokratik açılım sürecinin İran Kürdistanı'nda doğrudan bir etki yapmadığını belirtirken, İran Kürtlerinin Türkiye'deki Kürt mücadelesine destek verdiğini ve Türkiye'nin çözüm üreteceğine inanmadıklarını ifade etmiştir.
- KOMELE'den ayrılmış bir katılımcıya göre Türkiye'de Kürtlere yönelik açılım, İran'ı doğrudan etkilemiştir ama bu açılımın siyasi ve sosyal sonuçları ortaya çıktıkça orta vadede bölgedeki Kürtler de bu açılımdan etkilenecektir. Katılımcı "Türkiye, izlediği politikalarla bölgedeki birbirinden ayrı hareket eden Kürt grupları birbirine yakınlaştırmakta ve işbirliğine itmektedir" ifadesini kullanmış-

tır.

- PJAK içinde kalmış bir görüşmeci PKK'ya katılan İranlı Kürtlerin barış süreci ilerlerse, İran Kürdistanı'na yönelebileceklerini ifade etmiştir. Görüşmeciye göre Suriye'deki istikrarsızlığın ardından Suriye kökenli PKK'lıların nasıl Suriye'deki devrim sürecine yönelmişlerse, İranlı Kürtler de barış sürecinin başarıya ulaşması durumunda doğrudan İran'a yöneleceklerdir. Katılımcıya göre Tahran rejimi bundan dolayı PKK'yı Suriye'ye göndermek istiyor.
- İran KDP geleneğinden gelen bir Kürt liderine göre Kürtlerin kaderi Türkiye'nin tutumu ve politikalarına bağlıdır. "Türkiye, Kürtlere yönelik olumlu açılımlarını sonuçlandırır ve Kürtleri yanına çekebilirse bölgedeki tüm Kürtleri de yanına çekebilir. İran Kürtleri de Türkiye'deki hakları talep ederler".
- Mahabadlı bir Kürt gazeteciye göre barış süreci İran'da etki yapacaktır. Gazeteciye göre "İran Kürdistanı'nda barış süreci etki eder ama İran devleti Türkiye gibi değildir. Kürt muhaliflerini daha rahat ve korkusuzca bastırabilmektedir. İran Kürdistanı'n da barış süreci demokratik bir etki yapamaz ama Tahran yönetimini Kürtlere yönelik açılım yapmak zorunda bırakır".
- İran KDP'sinde üst düzeyde bulunan bir görüşmeciye göre Türkiye, barış süreci ile bölgedeki tüm Kürtlerin ilgisini çekti ama İran bu noktada böyle bir açılım yapamaz. İran Kürdistanı'nda silahlı mücadeleden ziyade sosyal, siyasi ve kültürel faaliyetler daha etkili olacaktır.
- Tahran'da görüştüğümüz bir Kürt aktiviste göre barış süreci, İran Kürdistanı'nda etki edebilir ama İran Kürtlerinin temel sorunu kültürel ve kimlik olmaktan ziyade siyasidir. Katılımcıya göre Türkiye'de henüz Kürtler kimlik ve kültürel sorunları aşmış değillerdir.

Yukarıdaki mülakat notlarından da anlaşıldığı üzere, görüşmede bulunduğumuz İran Kürtlerinin yaklaşık 90'ı barış süreci konusunda bir bilgi sahibidir. Ancak, bu bilgi yalnızca barış sürecinin başladığı ve PKK'nın geri çekilmesiyle sınırlı düzeydedir. Görüşmecilerin önemli bir kısmı ise barış sürecinin aşamaları ve içeriği konusunda bir bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmiştir. İranlı Kürtlerin önemli bir kısmı barış süreci ve görüşmelerin doğrudan İran'a etki edecek düzeyde önemli olduğunu düşünmektedir. Ancak, aynı görüşmecilerin yaklaşık 35-40'ı ise barış sürecinin geleceği konusunda kaygıları bulunmaktadır. Diğer yandan barış sürecinin olumlu sonuçlanması durumunda İran yönetiminin adım atacağı aksi durumda İran'da askeri çatışmaların başlayacağına dair bir algı da bulunmaktadır. Bazı görüşmeciler İran Kürtlerinin gelişmelerden bağımsız kalmayacağını ve Suriye ile Türkiye'nin ardından İran'da da bazı hakların elde edileceğini ileri sürmektedir. Bu noktada İran'ın kendiliğinden harekete geçeceğine dair beklentinin sınırlı düzeyde olduğu da gözlemlenmektedir. Görüşmecilerin önemli bir kısmı İran'ın süreçten etkileneceğini belirtmeleri dikkat çekicidir. Çünkü Irak Kürdistanı'nda yaşananların aksine Türkiye'deki çözümün etkisinin daha önemli olduğu bir çok görüşmede dile getirilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Farklı tarihlerde İran içinde ve dışında doğrudan İran Kürtleri ile gerçekleştirilen görüşmelerde Kürt sorununun bir birinden bağımsız olmadığı ve İran Kürtlerinde de bir beklentinin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Kürt sorunu ve çözümü yönünde atılan tüm adımların salt Türkiye'nin demokratikleşmesiyle ilişkili olmadığı ve doğrudan bölgeye etki edeceği görülmektedir. Kürt tarihi içinde önemli ve tarihi bir konuma sahip olan İran Kürtleri uzunca bir dönemdir İran'daki Kürtlerin hakları konusunda salt siyasi bir mücadele yürütmektedirler. Önemli bir Kürt nüfusuna sahip olmasına karşın, İran rejiminin Kürt sorunu konusunu güvenlik perspektifinden değerlendirdiği birçok görüşmeci tarafından dile getirilmiştir. Resmi olarak Batı Azerbaycan'da Eyaletinde yaşayan Kürt toplumunun Türkiye'deki Kürt hareketleri ve eylemleriyle doğrudan bir ilişki içinde olması, barış süreci ve etkileri konusunda daha büyük bir ilginin oluşmasına zemin hazırlarken, Kirmanşah bölgesinde ise süreç konusunda yetersiz bir bilginin ve beklentinin olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte ulusal bilinç ve Kürtlerin birlikteliği konularında İran Kürtlerinin kendilerine önemli bir rol verdiği de görüşmeler sırasında dile getirilmiştir.

Farklı tarihlerde İran içinde ve dışında doğrudan İran Kürtleri ile gerçekleştirilen görüşmelerde Kürt sorununun bir birinden bağımsız olmadığı ve İran Kürtlerinde de bir beklentinin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Türkiye'de yaşayan Kürtlerin etkileşimde olduğu ve karşılıklı ilişkilerin oldukça gelişmiş olduğu İranlı Kürt grupların İran'ın Batı Azerbaycan eyaletinde yaşayan Kürtler olduğu görülmektedir. 1946'dan sonra Mahabad Cumhuriyeti'nin ardından kendi içinde farklı isimlere ayrılmasıyla ortaya çıkan ve İran'da Maku kentinden başlayarak Hoy, Salmaz ve Urmiye'ye kadar

İran Kürtlerinin barış süreci ve çözüm süreci konusunda dile getirdiği en önemli olgu ise bilgi eksikliği olmuştur.

uzanan Türkiye ile sınır bölgelerinde yaşayan İranlı Kürtlerin gerek Türkiye'deki Kürt siyasi hareketiyle ilişkileri gerekse de iki Kürt toplumun kültürel, sosyal, ekonomik ve ticari ilişkilerinin iç içe geçtiği gözlemlenmiştir. Aynı lehçede (Kurmanci) konuşan ve birçoğunun aynı aşiret ve ailelerin devamı olan İran-Türkiye sınır bölgelerinde yaşayan Kürtler, İran'da yaşadıkları bölgelerin güneyinde yer alan Kürdistan eyaletinin bir parçası olarak algılanmamaktadır. İran Kürdistanı'nda İranlı Kürtler olarak görülen grupların dışında yer aldığı görülen bu Kürtler, Türkiye'deki Kürtlerin bir devamı olarak algılanmaktadır. Nitekim, PJAK'ın oluşturulmasına paralel olarak örgüte en güçlü toplumsal desteği veren Kürtlerin başında gelen bu kesimler, Türkiye'deki Kürt sorunu konusunda da diğerleriyle karşılaştırıldığında daha geniş bir bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip eden bu Kürtler, son dönemde Türkiye'de başlayan çözüm tartışmalarını olumlu bulmakta ve bunun doğrudan İran devletinin politikalarını da etkileyeceğini ifade etmektedir.

Diğer yandan Türkiye'de başlayan görüşmeler ve müzakere sürecinin İran'a etkisinin olacağını ifade eden Kürtlerin önemli bir kısmı İran rejiminin demokratik hakların verilmesine karşı çıkması durumunda Kürtlerin askeri yöntemlere başvuracağını dile getirmesi dikkat çekicidir. Kürt siyasal hareketleri içinde önemli konuma sahip 3 görüşmeci İran'daki sessizliğin geçici olduğunu ve halkın öncü bir parti beklentisi içinde olduğunu ifade etmiştir. Bir dönemler İ-KDP, Azadi, PJAK içinde yer alan görüşmeciler, Suriye ve Türkiye'deki gelişmelerin doğrudan Tahran'ı etkileyeceğini ileri sürürken, İranlı partilerin de buna hazırlık yapmaya başladığını düşündüklerini ifade etmişlerdi. KOMELE içine faaliyet gösteren görüşmeciler de Türkiye'deki sürecin başarılı sonuçlanması durumunda İran'da da önemli bir hareketliliğin başlayacağını inandıklarını belirtmişlerdir. Nitekim kanaat önderleri ve sivil aktivistler de İran'ın barış sürecinden doğrudan etkileneceğine inanmaktadır.

Bu kapsamda İran Kürtlerinin barış süreci ve çözüm süreci konusunda dile getirdiği en önemli olgu ise bilgi eksikliği olmuştur. İranlı görüşmecilerin önemli bir kısmı süreç hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını dolayısıyla bu konuda daha şeffaf bir yöntemin benimsenmesi durumunda İran Kürtlerinin gelecekte rejimle yapacakları görüşmelerde bunlardan faydalanabilecekleri ileri sürülmüştür.

Diğer yandan İran Kürtleri açısından sürecin iki taraflı yürütülmesine karşın, Türkiye'ye yönelik olumsuz bir algının olduğu gözlemlenmiştir. Tarihsel olarak Türkiye'nin Kürt sorununda İran rejimiyle işbirliği içinde olduğunu dile getiren görüşmeciler, buna rağmen Türkiye'deki demokratik ortamın İran ile karşılaştırılamayacak düzeyde gelişmiş olduğunu dile getirmektedirler.

İran rejiminin Kürt partileriyle ilişki kurmada daha başarılı olduğunu dile getiren bazı görüşmeciler ise Tahran'ın Ankara'dan farklı olarak Kürt partilerini yönlendirebileceğine dikkat çekmektedir. Türkiye'nin son dönemlere kadar bütüncül bir şekilde Kürtlerin kazanımlarına karşı çıktığını belirten görüşmecilerin bir kısmı ise Türkiye ile Irak Kürdistanı arasında kurulan işbirliğinin Ankara'nın Kürt karşıtı politikalarında değişim yarattığını ifade etmişlerdir.

İran Kürtlerinin önemli bir kısmı ise barış sürecine destek verdiklerini dile getirmelerine karşın, kendisini Kürt milliyetçisi olarak gören bazı görüşmeciler, görüşmelerin başlamasıyla PKK'nın bağımsızlık idealinden vazgeçtiğine dikkat çekmişlerdir. Bu durumun zamanla İran'da yeni bir Kürt hareketinin ortaya çıkmasını gerekli hale getireceğine inanıldığını ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, İranlı Kürtlerin önemli bir kısmının çözüm sürecinin bir şekilde İran'ı etkileyeceğine inandığı gözlemlenmiştir. Genel olarak görüşmecilerin önemli bir kısmı İran'daki durumun sürdürülebilir olmadığını dile getirirken, etkinin iki taraflı olacağını ileri sürmüşlerdir. Buna göre birinci etki doğrudan İran Kürtleri üzerine olacaktır. İkinci etki ise İran'daki sistem üzerinde olacaktır. Tahran'ın da barış sürecinin getireceği etkiden çekindiğini belirten İranlı Kürtlerin bir kısmı son dönemde İran içinde yaşanan baskı ve idamların etkinin boyutunu sınırlama ve baskıyı artırmaya yönelik olduğunu dile getirmişlerdir. Görüşmecilerin önemli bir kısmı ise Türkiye'nin kendi Kürt sorununu barışçıl yöntemlerle çözmesi durumunda, İran, Irak ve Suriye Kürtleri üzerinde en önemli güç olacağını dile getirmeleri oldukça önemli bir tespittir. Hâlihazırda İran rejiminin Kürt örgütlerini yönlendirmede Türkiye'den daha etkili bir güç olduğunu ve barış sürecinde yol alınmasıyla birlikte denklemin değişebileceği farklı kesimler tarafından dile getirilmiştir.

İran Kürtlerinin önemli bir kısmı ise barış sürecine destek verdiklerini dile getirmelerine karşın, kendisini Kürt milliyetçisi olarak gören bazı görüşmeciler, görüşmelerin başlamasıyla PKK'nın bağımsızlık idealinden vazgeçtiğine dikkat çekmişlerdir.

DİPNOTLAR

[1]Aktaran, Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 107.

[2]Urmiye'deki Kürt gruplar Türkiye'deki Kürt siyasi hareketini yakından takip etmekte ve genellikle siyasi ve sosyal gündemlerini Türkiye'deki gelişmeler oluşturmaktadır. Urmiye'deki Kürt gruplar İran'daki Kürt varlığının demografik olarak daha küçük bir parçasıdır. Ama İran'daki Kürt siyasi hareketi ve etkisi ekseninde değerlendirildiğinde önemli bir sosyal ve siyasi grup olarak değerlendirilebilir. Bu gruplar, İran'da yaşamaları hasebiyle İran siyasi gündemiyle ilgilendiği gibi aynı zamanda Türkiye'de Kürtlerle ilgili siyasi, sosyal ve kültürel gündemi ana gündemleri yapmaktadırlar.

[3]İran'da görüşme yapılan Kirmanşah'taki bazı Şii Kürt grupları dışında diğer tüm Kürt gruplar bu konuda ortak bir görüşe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

[4]İran'da Suriye'deki Kürt gruplara ve Rojova gelişmelerine yönelik daha kapsamlı ve detaylı bilgiye sahip Kürt grupları arasında özellikle Türkiye'deki Kürt siyasi hareketini yakından takip eden Urmiye bölgesindeki grupların olduğu görülmektedir. İran'da Suriye Kürtlerini en az tanıyan ve Rojova'daki gelişmelerle ilgili daha az bilgiye sahip İranlı Kürt grupların başında da Ehli-Hak (Yaresani) Kürtleri gelmektedir. Ayrıca Kirmanşah'taki İran merkezi yönetimi ile yakın ilişkilere ve mezhepsel birlikteliğe sahip Şii Kürtler de Suriye'deki Kürt hareketine yönelik yaklaşımı diğer Kürt gruplara göre farklılık arz etmekte ve bu gruplardan bazı kesimler Suriye gelişmelerini İran merkezi medya ve siyasi analizleriyle okumayı tercih etmektedir.

[5]Bu noktada Türkiye Kürt siyasi hareketine yakın İranlı Kürt gruplar gelişmeleri PKK ve BDP çizgisinde okumakta ve değerlendirmeleri de bu yönde olmaktadır

IMPR KADROSU

Doç. Dr. Veysel Ayhan	IMPR Başkanı
Doç. Dr. Aziz Hassan Barzani	IMPR Direktörü, Irak Kürdistanı Araştırmaları Merkezi
Yrd. Doç. Dr. Burak Bilgehan Özpek	IMPR Direktörü, Orta Doğu & Demokratikleşme
Dr. Kaan Dilek	IMPR Direktörü, Şii Araştırmaları Merkezi
Esra Demir	IMPR Direktörü, Körfez Araştırmaları Merkezi
Nazlı A. Algan	IMPR Direktörü, Humanitarian Merkezi
Abdennour Toumi	IMPR Direktörü, Kuzey Afrika
Ümit Algan	IMPR Humanitarian Urfa Toplum Merkezi Genel Direktörü
Prof. Dr. Kamuran Reçber	IMPR Danışmanı, Uluslararası Hukuk
Prof. Dr. Muzaffer Ercan Yılmaz	IMPR Danışmanı, Çatışma & Çözüm
Doç. Dr. Mehmet Dalar	IMPR Danışmanı, Orta Doğu & Afrika
Doç. Dr. Ali Yaman	IMPR Danışmanı Alevilik Çalışmaları
Yrd. Doç. Dr. Müslüm Basılgan	IMPR Danışmanı Orta Doğu & Afrika'nın Politik Ekonomisi
Yrd. Doç. Dr. İmran Demir	IMPR Danışmanı, Çatışma, Çözüm ve Müzakere Yöntemleri
Yrd. Doç. Dr. Jotiar Mahmut	IMPR Danışmanı, Irak Kürdistanı
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Şeyhanlıoğlu	IMPR Danışmanı Orta Doğu & Yönetişim
Yrd. Doç. Dr. Devrim Ümit	IMPR Danışmanı, Arap-İsrail Çatışması
Dr. Kemal Kaya	IMPR Danışmanı, Güvenlik & Savunma
Dr. Bayer Dosky	IMPR Danışmanı, Duhok Üniversitesi, Öğretim Üyesi
Dr. Ümit Kılınç	IMPR Danışmanı,Uluslararası Hukuk & İnsan Hakları
Çetiner Çetin	IMPR Danışmanı, Irak & Suriye
Hakan Demir	IMPR Danışmanı, Enerji, Petrol & Gaz
Yrd. Dr. Umid Rafiq Fatha	IMPR Danışmanı, Süleymaniye Üniversitesi,
Dr. Ferhad Osman Sherwani	IMPR Danışmanı, Arbil Planlama Koordinatorü,
Dr. Najdat Akrawi	IMPR Danışmanı, Ulusal Güvenlik Danışmanı, KRG
Dr. Ali Abbas	IMPR Danışmanı, Selahaddin Universitesi, KRG
Muhammed Örtlek	IMPR Danışmanı, Mısır & Suriye
Muhammed Suleyman	IMPR Danışmanı, Selahaddin Universitesi & Durhem Universitesi
Şükri Kırboğa	IMPR Danışmanı, Suriye & Arap Muhalefeti
Özkan Gökcan	IMPR Uzmanı, Irak Kurdistanı
Mehmet Öztürk	IMPR Uzmanı, Afrika Boynuzu & Kuzey Afrika
Ceng Sağnıc	IMPR Uzmanı, Iran and Irak Kürtleri
Fatih Şen	IMPR Uzmanı, Afrika
Uğur Çil	IMPR Körfez Araştırmaları Uzmanı
Erhan Parlak	IMPR Araştırmacısı, Suriye Kürtleri
Başak Atalay	IMPR Araştırmacısı, Arap-İsrail Çatışması
Hatice İbis	IMPR Araştırmacısı, Orta Doğu'da Hıristiyan Azınlıklar
Muzaffer Kural	IMPR Araştırmacısı, Basra Körfezi
Yurdanur Kuşçu	IMPR Araştırmacısı, Basra Körfezi
Hakim Bakır	IMPR Araştırmacısı, ABD-Orta Doğu İlişkileri
Musa Umutcan Yüksel	IMPR Okul Genel Koordinatörü
Muhammed Atmaca	IMPR Editörü

© 2014 IMPR
Yayınların telif hakları IMPR'a ait olup, 5846 sayılı
Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayınlanamaz.

IMPR
Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi

IMPR tarafından hazırlanan bu raporda Türkiye'de yaşanan Kürt sorununun bölgede İran Kürtleri tarafından nasıl algılandığı üzerine odaklanmak ve bu alanda algı, beklenti, düşünce ve duyguların nasıl şekillendiğinin anlaşılmasına katkıda bulunmak hedeflenmektedir. "İran'daki Kürt Grupların Kürt Sorunu Algısı ve Çözüm Önerileri Raporu" bir yandan Kürt sorununun çözümüyle ilgili farklı yaklaşımların ortaya konmasına yol açacak, diğer yandan da Kürt sorununa yönelik çözüm önerilerinin tüm Orta Doğu'nun demokratikleşmesine ve birlikte yaşam kültürüne katkı sağlayabilecektir.

Raporun hazırlanması için İran'da Kürdistan eyaleti başta olmak üzere Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Batı Azerbaycan ve Kirmanşah eyaletlerinde saha araştırması yapılmıştır. Saha araştırması kapsamında bölgedeki kanaat önderleri, STK temsilcileri, akademisyen ve araştırmacıların yanı sıra rejim yanlısı ve muhalif Kürt gruplarla mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Raporun hazırlanmasında öncelikle olarak saha verileri objektif olarak değerlendirilmeye çalışılmış ve her türlü görüş, bakış açısı ve algı tarafsız bir şekilde raporda yansıtılmaya çalışılmıştır.

IMPR
Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi